

ПРЕПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу
—
Уредништво
Васина ул. 4.

ИЛЛУСТРИРАО
Павле Маринковић

Свеска 5.
БЕОГРАД 10. МАРТ 1912.

УРЕДНИК
Бранислав Ћ. Нушић

Алекса Шантић

ВЕЧЕ НА ХУМКАМА УБОГИХ

Починусте и ви... Са грбаче своје
Спустили сте тешке крстове... Сад они
Више ваших глава посађени стоје —
На њих позно вече тихе сузе рони...

У вашем животу нигда било није
Једне стазе да вас одведе у врте...
По хумкама вашим, ето, мирис вије
И њишу се гране бехаром застрте...

Не гоне вас више нити глађу киње,
Нити ли вас ледом прате зиме сиње —
Сад слушате топле пјесме из гнијездâ...

Ноћ вјечна обасја мрак вашијех дана —:
Гле, по вашем крову, од ружа и грана,
Просипљу се златни пољупци звијезда...

МОЈОЈ СРЕЋИ

Зар остављаш ме, без бола и суза
Веселим срцем, зар ми кличеш збогом?
О, кад већ срце убити ми каниш —
А оно барем не гази га ногом!
На крст га распни!... Дај се посла лати,
А душа моја радо ће да пати...

А што ме гледаш тако страшно тамно?
Зар ниси можда разумила мене?
Замаглила си моје око пламно,
И врелом сузом напунила зене...
Злостављала ме, ишибала јако.
А тад ми ране љубила полако...

И нежно си ме миловала опет
Смјешила ми се... Варалице стара!...
Отрла сузе, и стотину слатких
Тепала ријечи. — Из својих њедара
Вадила цвијеће, које си сакрила,
И око главе вјенчиће ми вила.

Тад у срцу ми створила си љубав
И дала, да ме и он љуби вруће,
Да срце моје сродно срце нађе,
И спозна што је миље и чезнуће.
Да сретно снатрим о вјечитој срећи,
Осјећам оно, што не ум'јем рећи...

До неба срце уздигла си моје —
А сад у понор бацит би га хтјела
Ја немоћна сам опр'јет ти се сили,
Ти све што хоћеш, учинит би смјела —
И чини! Ја ћу од сад примат хладно,
И цјелов твој, и мучење ти гадно.

ЈУНАЦИ МРКИ...

Јунаци мрки, побијени вуци,
Поносе наших тамноликих гора,
Ти, крвава песмо од мора до мора,
Скрхана копља, пера и клобуци,
Ви сте причешћени и хладни и свесни
Дали овај живот за живот небесни.

Сан сте презрели варљиви и ташти,
Печали људске због злата и сребра,
Витез до витеза и себар до себра
Пош'о је тада. И злаћани плашти
Развијени стези и пламена ока
Да сачувају запад од истока.

О гробље славно, гробље од јунака,
Колико воде протече у Лабу,
А ми још на своју не пођосмо ђабу,
Не осветисмо ране од миздрака!
И дуго ће јоште чекати, о, сени,
Да новом крвљу поље зацрвени.

Колено наше друга борба чека
И друго поље тражи хумке своје...
Чујте: нападачи силне чете броје,
Потмуо бахат хуји из далека...
Напред, мушки, смело ко је јунак сада
Да сачувамо исток од запада!

ОБИЧНА ПРИЧА

Онесвјеслим живцима, сулудо, не очекујућ ништа и не на-
дајући се ничему, обамрла, и као изломљена, патњама и навик-
нутим боловима слушала је тамо из друге собе његов ход, кра-
так, испрекидан, од часа на час убрзане, дубоке одисаје као у
неком напрезању, сагибању, дизању; онда некакав шум, мукли
штропот и шуштање као платна, сукна, чега ли...

Знала је. Знала је да је све готово и да се све свршило.
Већ подуго. Од онога дана, кад се он прама њој почео владати
као прама нечем нижем и подцијењеном, давајући сам себи неку
незаслужену премоћ над њом.

— Што је с јелом?

— Одмах ће бити готово, — одговорила би му снижено,
послушно, осјећајући у исти час како се на њену размекшаву
душу навлачи давно изгубљени понос и свијест да неће моћи
издржати.

А он би онда закорачио по соби, дунуо жестоко, закренуо
главом, задржавајући, и као следећи сама себе сву жестину и
љутњу, коју би тако страшно хтио просути на њу. А она би
се сва некако савијена, бојећи га се, успремала по кући, као да
је запослена, наређивала је а и сама се прихваћала рада, само
да што прије посврши све и да му задовољи... Па све тако
трчкарајући као у забуни, плела се тамо амо, застајкивала, онда
опет настављала избацујући од час на час гласом кратким,
пискутљивим, покорним, као да се моли:

— Одмах ће бит, — одмах само... Онда како је у некој
недоумици и краткој, ружној дрхтавици гледала њега за столом,
за јелом, како се развалио, раширио, као приправио се за јело,
како се похлепно и широко нагнуо, навалио на стол, не знајући
чега да се прије прихвати, и желећи у исти час све то наједном
метнути, стрпати и сасути у се, долазио јој је тај човек, њој
тако далек и туђ, некако чудно огаван и пун неких нељепих
осјећања и зачудне грубе и ружне себичности.

А то је дошло некако, постепено, полако, и као да је мо-
рало доћи, и ако се она сва опирала томе, бранила се и као

чувала се, да се у њезина чувства не увуче нешто што би јој га могло огадити, отуђити.

Негђе, на последњој станици њезина живота, срео ју је у часу, у коме је она већ без јаке садашњости гледала у своју прошлост, у којој се провлачио њезин живот младости, занос и већ поодавна изгубљена снага.

И саживили су се, приклонили једно к другом, осјећајући обоје у исти час негде у тамним ноћима, како су се обоје преварили и набасали једно на друго у глупом часу страсти...

— „Разићи се, — разићи се“, помишљала је она још одмах, у почетку с неком лакоћом у души и већ смишљеном одлуком, како ће му све рећи. Али није могла. Слаба и без отпора подавала се све више и све јаче данима, трпећи кад кад и одвише и не осјећајући ништа и носећи у души блиједу и часовито само јаку и јасну безосећајност и предање било чему, кад се и онако могло старити као старо, одбачено жељезо... Тек једног дана оставила се пред њим. Сва некако горда, закрвављеним срцем, устрепталим жиљем и распаљеним очима, — сва чупава.

— Ван из моје куће!... крикнула је и избацила десну, жираву, већ на пола згрчену руку у вишак. — Ван!

И док се он некако немарно и не бринући се за то, свестан своје вредности код ње, помицао амо, тамо по соби, хватајући старе познате кретње, да је умили, удобровољи, дотле је она, у повређеном, распламсалом поносу и полулудом вриску осјетила, како је нешто гуши, дави, како малаксава у њој и понос, снага, издржање и груба гадна повреда њезине душе и живота, и она се одједном заљуљала, дохватила се постеље, задрхтала, осјетила у часу кратку, јаку бол поред срца, склизла се низ постељу, смотала се, савила на поду и зајецала...

А он је, гледајући је онако савиту, смотану, са попадалим правовима косе, помислио у час како није добро учинио и како није крив, што му је негђе у часу распламсале жеље и таштине нека туђа, страна, и њему можда од ње ближа жена загледала у очи страшно и завидљиво, смутила га на час и прелазила га... И он је пошао за њом... к овој се вратио не кајући се и не жалећи много; вратио се с једним страшним лијепим, великим и за њега некако часним ужитком. Сјети се како је после тога остао уза њу. Неком јачом покорношћу удовољен, сниженошћу и бојазни да ће је оставити; однемарити с оном, почела је да му се некако чешће дубље умиљава, осјећајући како је он сад за њу некако друкчији, милији, чуднији и драгоценији:

— И видиш, никад ми то нећеш више учинити?... Је ли?

— Хм!...

— Опростила сам ти !...

— Ја теби не бих !... Она је подвукла зубима усну и грицкала је, осјећајући да се мора задовољити и с овим, премда јој је душа тражила неки љепи, ведрији и топлији изговор.

И дуго тако, док одједном некако ненадно и неслућено није у њу пала нека врста самосвести ; освједочења, да пада сама пред собом, да из дана у дан постаје слична ствари, коју до безумља израбљују и бацају у закутак... Дође јој на памет стари понос, снага, љепота и младост њезина и они жестоки силни таласи крви, који су се водили до граница разума и свјести. И он — он је ето дошао горд и безосјећајан, празан и ташт, да исрче из ње у лудачком свом заносу и часовитом распојасу последњу кап своје вреле крви и последњи млаз и онако уморна живота. Би јој као да она још може живети ; још се подавати љепоти животних останака, да јој се душом још могу усталасати прамови искрена осјећања и још једном заплвити у младост пуну и не оставити је тако брзо и тако скоро. — А он сав онако неспретан и гломазан, сличан каквој ружно сазданој маси, причињао јој се као неком запреком јаком и непрекорачивом, што уставља бујицу њезина живовања.

— „Треба ме ријешити, потргати све —“ мислила је она носећи у души све живљу, дубљу успомену на његов ружни доживљај с оном другом. И било је.

— Треба да одеш !...

— Ја ?...

— Да. Треба да одеш. Наш живот и онако нема смисла... Мислим наш заједнички живот. — Он се само насмијао онако, као што се смије глупо изреченој и немогућој, наивној досетци ; док је она схватајући га потпуно што мисли и што осјећа у тај час, — осјећала у души необориву и јаку одлуку да се раскрсти са њим.

И била би, да се једног дана није догодило нешто што ју је од једном преокренуло све и навело на час њезине мисли, начин живовања и осјећања у лаку посебну, још никад недоживљени и непроживљени ток...

Било је то онда, кад последице друге, треће непроспаване ноћи с очајем у души, упрепашћена и устрашена и сва уздрхтана, беизлазно, и беспомоћно, осјетила у свом бићу голему и силну ненадану промјену и прелом... Било је свршено. — —

Сјетише се, колико је ту било прегарања, сакривања и очаја, неизлажења из куће, потајног срама и стида, потпуног заробљења, полаганог старења и од дана у дан добивања по које

нове боре на већ омршавелим образима и истанчалом, жилавом врату... Онда боли по тијелу и души, по мозгу и крви, његово однемаривање, излажење, остављање ње саме у пустој кући, грцање и безнадна, немоћна осјећања и крик за животом и младости.

И онда порођај... Како је пала, срозала се у постељу, мислила и премишљавала задовољавајући се и таким комадом живота, и као сретна да се још што горе не би догодило.

И онда осама... Један страشان дан, пун бола и жигаваца... Кратке несвијести, двије, три ли жене ту око ње, онда све то скупа још јаче, страшније, крик један па други, онда страшно нарицање, врисак — и њезино мало, као снијег бијело, топло и слузаво дјетенце, с кратким немоћним, пригушеним гласићем, што се тупо, безизразно ширио и одмах губио, умирао у испрекиданом, слабом, али слатком крику...

Онда журба, кротки, заносни њезин мали, у час велик и заносан, силан и дубок, час у којем се осјећа човјек спасен од страшних, погубних болова и некако олакшан од душевних патња и мука, час ускрснућа, преображења и великог сјајног надања у неко више провиђење, час у којем нестаје ријечи, али у ком се с неког топлог и благог миља и заноса, с неке дубоке и неокушане среће, пролијевају сузе и проплаче се тихо...

Сјети се, како је и он онда пришао, довукао се к њезиној постељи, на којој је лежала она бијела, чиста преобучена као окупана. По челу и негђе око носа посуло ју је бљедило, док је у образима дошла румена, маљава. Очи су јој свјетлеле, жариле неком изгарајућом ватром, као да се у њима сакупила сва срећа ради срећно претрпљена бола. Уза њу, тамо ближе к зиду, лежало је замотано у бијелим пеленама, дијете, дишући кротко, пуцкајући малим, напућеним усницама и стењући од часа на час као да се жели ослободити тих веза. Она је била мирна, задовољна и као из мрамора изрезана. Тек су јој се очи нешто јаче рашириле у часу, кад је он писао, за час постојао над њом, а онда се као преломљен срзао на колена, грчевито ухватио њезину бијелу, пуну руку и почео је љубити бестрасно и с чувством чудног, јаког поштовања. Њој је било да наново удари у плач.

Од тога дана, као да се све промјенило. Све и сви. Између њих двога као да је настало нешто, чем се она није никад надала, а то је, да је он постао некако сниженији, обазривији према њој и некако пријатнији, скоро покорнији, тиши. Остајао је код куће није излазио и његову душу, као да је заокупљавала нека чежња, пријатност за њу.

— Чудно је то, говорио јој је, — како ми је сад све оно некако топло, угодно. И ова соба, покућство, дијете, па и — ти... Све некако моје... Само моје...

А она га је, слушајући га, осјећала већ дуго очекивани осјећај неке велике мирноће, стишаности, као људи, које у часовима најлепшег и најјачег оздрављења пролетње сунце иза дуге, тешке болести... Њој је то сад било скоро све једно. И он и његова чежња и љубав и немар, као да је за све касно, закашњено и часови страшне жеље за свим тим, као да су отишли, прошли и као да се више никад неће вратити. Једино над чим је дрхтала, тресла се, над што се сагнбала и што јој је и срж костију и сваку капљу крви напуњавало, било је дијете...

— Ја идем!... Морам по послу!...

Она није му одговарала. Није га чак ни гледала, кад би одлазио и хватао за кваку.

Онда:

— Мало сам окаснио... Задржао се... испречавао би се, кад би негде у предвечерје већ касно дошао кући, осјећајући и сам како то испречавање нема смисла, кад њу и онако није брига за то.

Касније је и то престало. Мирно безбрижно силазио би, исто се тако враћао, носећи вјечно у кућу неку зловољу, намрштеност, од које је њу већ почела хватати очајна несношљивост и страх.

— Немој ми такав долазити!.. рекла му је једанпут мирно али одлучно, стојећи пред њим и гледајући га. — Молим те немој. Ако не можеш друкчији, немој ни такав.

— Какав?... одвалио је он набусито, с неком прекипјелом страшћу и заједљивошћу, гледајући је мрко, испод дубоко навучених обрва.

— Такав!... Тако досадан...

— Гле!!...

— Несносан, да!...

— А ти?

— Огаван управо.

— Проста си!... крикнуо је он одједанпут, завитлао столицу и правце је к њој одбацио, снажно, брзо, као из тетиве. Она се за час угнула, и столица је ударила крај врата у зид и стропотом пала. Дијете се раскричало...

Сутра дан му је писала да сабере своје ствари и да оде, да се исели од ње. Снаге му то рећи није имала.

Не бојазан ни страх, него нека врста гађења помјешана са смјесом презира и сажаљења за саму себе...

И из дана у дан нешто јаче, грозније. Његове вјечне молбе за нека опроштења, нове грешке, онда понижења, глупа нељудска улагивања, безмјерна будалаштина његова, неозбиљност и испразност душе његове и мозга, све је то скупа одједном наваљало на њу осјећај одвратности и неиздржљивости за њ, — да му је одлучно без опозива рекла да се сели, и да иде куд зна...

— Ја те не требам!...

— Ха, ха, ха!

— И молим те, да ми се носиш из куће!

— То си ми већ толико пута рекла.

— Буди бар толико поштен, поносан.

— Тко мари за то!...

— Огаван си ми.

А он је не бринући се, али знајући добро да је све то истина, што она говори, сједио мирно, бесвјесно и беспоносно на столицу, избацивши далеко испод себе ноге и држећи руке у цеповима хлачи. Она га је још једном омјерила и у истини се згадила од свега њега и изишла ван, мислећи с тугом и ружним пребацивањем за саму себе коме се то она дала и тако глупо и потпуно предала.

Али ипак је успјела.

— Носи ми се из куће!...

— Опет ти!...

— Бит ће срамоте! Чујеш!

А он се је одједном такнут мрвом поноса, што му је негде на дну душе спавала, — усправио пред њом, некако се испупчио и као желећи још све свршити и направљеном кретњом и неким службама одређеним гласом проговорио високо, равно:

— Не играј се!... Пази шта радиш!... И мени ће се прекинути и отићи ћу.

— То ја и хоћу!...

— А одем ли, запамти...

— Баш!...

— Запамти: нећу ти се више вратити!...

— То, то!...

— Нећу ти се вратити, завршио је нагло, с претњом, готово с криком.

— Само иди!

— Тако?

— Тако!

— Збиља тако?

— Збиља тако!

— До-о-бро!... избацио је мукло, дубоко мирно, поносито за час на сред собе, и онда се окренуо око собе, погледао је по соби и изашао ван. — — — — —

Сад тамо у другој соби слаже и справља своје ствари. Отићи ће. Она овамо сједи крај прозора и гледа с неким тужним задовољством, мирноћом, скоро небригом, како се прочишћени зрак шири и развија над осушеним и slabим пролетњим сунцем обасјаним крововима кућа. Ускоро ће из покуљалих младих, дивљих кестена, што су ту пред њезином кућом поређани, избити и прво лишће...

Покренуће се живот нов и млад... А та кућа у којој сједи... Из исте ове собе из које се он тамо одпрема, отишао је исто овако и њезин муж, који ју је довео у њу. Дошао је други, трећи... Тако место њега... И сви некако отишли, одбјегли је, она ето остаје сама са све мањим чаром, снагом и лепотом. И шта је то?... Је ли то злоћа, изопаченост душа или она можда не носи срце са собом ни за кога. Лети тако из руке у руку, и сваки јој на себи и са собом однаша по комад њезина живота. И живот... Како се тањи њен живот и како се она топи, топи у њему. Прошла су стара времена пуна заноса и крви... остала негђе и на души јој оставили горке трагове тихе туге и јаку самосвјест полаганог умирања. И то би било оно...

Ово би био свршетак младости и млада живовања у тужном безизлазном свршетку старости и осаме... Тако се живило.

Из очајне осаме тужним успоменама испреплетана прошлост зури и гади је и испод столица, из зидова и из пролетњег нахладног дана као да се скупио, сабрао њезин глупо и лудо проћердани живот и цери се на њу с изразом беспримерне поруге и страшна пребацивања...

Би јој тешко... Погледа око себе, нигде никог... Овај ће сад отићи... Сама она и дијете тамо у колевци... Недорасло, малено, — искра. Јест сама, сама као окресан штап, беспомоћна и немоћна с једним великим искуством више, које јој никад — никад више у животу неће требати...

Докрајчило се, а ето настала старост набора и мекоће, ружна, ружна.

Па као да ју је то гануло, покренуло, подиже се и некако нехотице пође тамо над колевку... У њој дијете. Попоста један час над њим, држећи се о бокове, — а онда све јаче савијајући главу к прсима, као да је нешто дави, прелама и савија, клону, поклуче, сави се онако сва по дужини преко колевке, обухвати је рукама и зајаука из тиха, али очајно и страшно:

— Сироте смо ми!... Сироте смо ми!...

А на мали, као снијег бијели хаљетак цуриле су њезине искрене и можда последње сузе у животу. У час се сабрала, поправила на себи све у тренутку, кад је он отворио врата и некако задуван озбиљан и скоро миран, задовољан што одлази, стао преда њу и послјије мале, чудне ставке рекао:

— Ја ћу по ствари послати!...

— Добро! — изрекла је она тихо, без забуне, окренула се од њега и пошла к прозору. Ни погледала га није. Он је лагано изишао...

Загреб.

Др Никола Ђорџ

ЦАР ЛАЗАР ПОЛАЗИ У БОЈ

XXXV песма из епопеје Косово

(3)

Лазар се оружа за бој окружен шелохраниоцима и свишом, коју му предводи Вишомир Цреј. Кад се војска уреди, Лазар прекрсти мачем војнике и бојно поље, на што сва војска ошлева убојну рајничку химну. На нов знак, Лазарева војска се крене и јуришем удари на Турке. Вишомир се први обликује. Лазар сјази међу Турцима Јевроноса и баца се на њега копљем. Бајазит најда Лазара.

Око му пламеном сева а обрве с' густе костреше.
Његови страшни хитци нишана свог никад не греше.
Кога и намисли, тога по земљици мртвога простре.
Лака је, брза је смрт од бријеткиње његове остре.
Стасом је раван цину и кога он намери оком
Једним га достигне кроком а престигне циновским скоком.
За то се пешице бори и јашит' у боју не мари:
Коњиц му само смета и слободу ударца квари.
Пешке дочекује он и коњике ко и пешаке:
Суноврат скида их хитцем сабље и деснице јаке.
Четири добра момка свагда крај силнога ходе
Оружје њему додају и бригу о утрошку воде.
Дабижив десно и Честун од Белице питомих страна,
Добримуж лево и Српан од Мораве цветних пољана
Стреле му мани додају и копља лакóметна многа.
И једва могу сви да настаче силноме тога,
Када рад ћуди и рад промене почне да шаље
Метке смртоносне своје и онима који су даље,
А којих сабља и топуз му не може лако да такне. —
Толко узданије стрелом и копљем их стигне и смакне.

Први с дреноваком Тавуц бејаше, будалина слепа,
Који ту познаде снагу и сабљу Витомира Црепа.
Разгоропадид се беше тај грдно и гломазном сојом
Махаше пољем, и виком и лудошћу плашаше својом.
Заиста, када се тај у наступу беса помами:
Беже пред њиме тада и његови Турци сами,
Јер луда ова, кад бес у дух му помрачени уђе,
Млати дреноваком страшном и своје баш кано и туђе,
Не зна распознати тај од Турчина Србина тада:
И што се брзо не склања то мртво под клинцима пада.

Нуто он помаман тако на Црепа ту налете први,
Да му се напије крви, дреноваком храброг да смрви.
И ману тешком сојом, да зазвеча клинаца триста.
Шнаше пред будалом силном ту пољана остати чиста.
Заиста смаћи хоћаше и сравнит' са земљом јунака.
Тако силовита беше будала у помами јака.
Али и Витомир виде, с ким има од невоље посла:
Па он, да њ ветар баца та чивтета, остави осла.
У страху одскочи гипко циновским једним скоком
Докле тај прохуја хитац И докле трепнеш оком
Доскочи Турчину натраг и палошем мрко га пљесну,
И предвостручен Тавуц без гласа о ледину тресну.

Погибе одма за тим од Црепова страшнога мача
И младо момче Хозрев. А нека га, када се пача
У то што нису му посла и чему узрастао није.
Момче хоћаше на зор са царем мегдана да бије.
Загна с' на Лазара правце ал' далеко доста од тога
Дође на домашај Црепу и познаде својега Бога.
Судбине беше исте и Солиман кнез Кастимуне
И још убојица Хамза, кој подиза четири буне
Противу царских рицала, ал Мурат, с јунаштвом му врла,
Милошћу царском увек му конопац опрости с грла.
Заточник тако му поста и веран и поуздан вазда:
И што га доведе Црепу под сабљу, бејаше то мазда
Коју за Мурата смрт он одмаздит' Лазару хтеде.
Не знајућ ништа за Црепа, на цара устремит' се смеде.
Али то Витомир не да и укиде Хамзу с мегдана,
Оба он предвоји сабљом и Хамзу и бег Солимана.

Беху то претече само. Од хиљаде беху то први,
Који полетеше Лази, а да му се напију крви.
Цела се војска сад слеже; сва навали сила на њега.
Хиљаду звизну копља и стрела да распу га свега.
Хиљаду севну сабаља и узвик из хиљаду грла
Ори се претећи њему, да препане ратника врла.
Али он стајаше стамен, ко кула неосвојна града.
А око њега ко бедем Србадија његова млада.
Брањаху Цара Срби и прићи не даваху ником.
Турско алакање гласно надгљушују убојном кликом.
Турске одсецају главе и леме о штитове своје
Копља и стреле њине, на хиљаде које се броје.

Лако бејаше Лази војеват с дружином таком.
Заиста победа данас на кораку прати га сваком.
Докле он угледа испред себе у гомили паша,
Спахија, лала, везира и других небројаних баша
Онога, који бејаше све несреће, јада и зала
Опак учинилац. Виде прспредена Кеза Михала,
Потворе саме вито смишља и ђ злу с' даноноћно стара,
И који завађа народ са народом, са царем цара
Саветник трију султана, то Јевренос лукави беше,
Којег у гомили лала сад цареве очи видеше.
Испуни с' пламеном мазде све биће у честитог кнеза,
И он лакометно копље управи гњеван на Кеза.
Па га муњолетно баци, издајника клетог да смрви.
Више нег ичије жељно је Косово његове крви.
Нек му се напије вреле и гробница нек му је оно.
Сатана нека га носи, који га овде и доно.

Али то Јевронос спази на време и подметну штито
Циљани хитац да скрене. И копље то кнежево вито
Колико силно лећаше, у препреку тврду се заби
И дланодѣбели штит се на челичну оштрицу наби
Прште од ударца штит у парчад к'о да је од стакла
Ал' се и копље преби а мрскога Кеза не закла.
Беше на штиту од меди и нада девѣторо ката;
Толко их исто од коже бивољу с гојнога врата
И од конопљане пређе: да чврстине буде што веће
А да не терети много јун кову руку и плеће.
Споља позлаћен још беше и као сунце сијаше. —
Заиста заклонит Кеза од ударца страшног могаше.

Жао Јеврѣносу штита бејаше и познаде ома
Шале да нѣ беше с њима и мудро се склони из лома.
Жалије беше још Лази и случај сневесели Кнеза,
Када му добро оруђје у животу остави Кеза.
Први му хитац то беше и лоше му среће бејаше!
Рђав почетак још гори свршѣтак донети могаше.
Тако помишљаше Лазо и сета на души му слази.
Али се трже од тога Бајазита онда кад спази.

Беше с' устрѣмио Турчин на цара на Лазара право.
Копљем га гађати шћаше. — Ал тако ми био ти здраво!
Нѣ може та назлобрзица ни близу до Кнеза допрети,
Камо ли задат' му јада и камо ли рана нанети.
Не да Змајѣвити Цреп да Турчин тај учини преступ.
Не да хитроруки Српан и брани Лаконоги Честуп.
Дабижов не да са седам а Добримуж с девет већ рана.
Неда три стотине друга, не дају два срчана бана:
Голубан који мача за царицу мајку потѣже
Једно а Милутин друго, ког највише милује Кнеже.

Шездесет сулица прну Бајазиту на сусрет с лева;
Толико с десна стрела зуји и језиво сева.

Беше то облак олујни, кој се у једноме часу
На њега с треском баци и муњама својим га засу.
Беше то огњени пљусак који се просу на њега
О његов панцир и штит и шлем и обли га свега.
Засу му прса и главу, рамена и бедра и плећа. —
Али, где ратника дрског јуначка ту послужи срећа :
Здраву он изнесе главу и ни једне ране не доби.
Беше му панцир тврд ; и ни једно копље не проби
Његова кована штита ни румели висока шлема.

Беше у Турчина сва убојна му уздана спрема.
Мач му и панцир и штит рукотвори беху без мана,
Које му с мора трговци добилише из Индостана,
Мајстори први где кују од старине древне и тавне.
Дамаск у њих имајуше учитеље прве и главне.
Али дамаскиња никад још уздана толико није
Колико Индије мач са резом ко једац у змије.
То и за панцир му вреди и штито непробојно ново :
Мајстор их први Лахоре за првог јунака сково.

Шлем пак на глави му златни, сводовита римскога кроја
Шићар бејаше из оног крвљу обилатог боја,
Коме свршетак бејаше Ромеја и Србаља клање,
Када и Матија паде Византије тужно уздање.
Беше за савезнике ту невоље доста и скрби :
Осташе часно за крст да изгину Грци и Срби,
Докле без боја и мегдана уступише Бугари тада.
Тешка бејаше то рана што крсту полумесец зада.
Срчани царевић паде и поразом сврши се војна.
Турчину паде у пљен сва опрема грчка убојна
И овај дивни шлем кој Матије понос бејаше. —
Орканов сивак љубимац Сулејман њега ношаше
Док у животу бејаше ; а он га јунашвом и стече.
Али кад књига судбине неумитне наскоро рече,
Сулејман понос Оркана са света да варљива мине :
Милошћу деде га доби Бајазите Муратов сине,
Па га турбаном и тугом сад кићена носи у боју
И капом узданом брани ту охолу главу своју.

Тако и беше и Турчин од ударца оста поштетијен.
Остаде ту неповретијен. И охол и још непобетијен
Он на мегдану оста и даље. И дрзак бејаше,
Да се на Лазара стрелом татаринком хитнут хоћаше.
Џафер, стрелоноша његов, кој стрелац бејаше без равна,
Коме постојбина беше Таврида та цветна и травна
И где обраше хитцем у пољани лава арслана
Уздано толико исто ка утву по небесних страна :
Додаде њему стрелу. Бајазите стрелац бејаде
Славан такође, да му потражити равна ваљаде.
Ту се у друштву, ко да је поручише, нађе и трећа
Љута Зелфида, која татаринком окити плећа
Стрела непромашна њена крсташа орлушину бије
Кад се над облаком тучним шестарећи поносно вије.

Брзини њеној срна не умакне, утва ни соко. —
Лазара узе и она у истоме часу на око.

Нуту! и оштрице летом полетеше зујавим све три,
Као на крилима да их понеше невидљиви ветри
Истога кобног тренутка и све три у једноме млазу
Као но осице љуте на витеза падоше Лазу.

Али он беше штитом и оклопом сувога злата
Заклоњен добро и шлем му чуваше главе и врата. —
Хитци, намењени смрти, ни ране му ту не нанеше.
Нити за добра јунака ту бриге и замета беше,
Када те осице љуте о челичне звекнуше шине,
Када забукташе огњем те камене оштрице њине,
И кад ко отровне гује, о челик залупивши главу,
Зубе поломише све три и падоше мртве у траву.

Крајем децембра 1911 г.

Невесински

МАГЛА...

(4)

— Е-хеј, мој Видаче, вели му Кићун уздишући, наднесен
над разбукталим главњама као титан над вулканом; ласно је
ћешит' и с'јетоват', но је мучно бит' у мојој кожи и носит'
змију у њедрима коју ја носим. Нема јада без љубавног јада
нити ранах без срчанијех ранах — ти мене питај. Мислио сам
и сам, да ћу се моћ' пасат' и без Госпаве и без овога ка-
лијежа; ема виђу, е је нешто јаче од мене. И од ноћас, отка'
сам чуо прву сватовску пушку у селу, сви су ми се ови бре-
гови око мене обрнули а, чини ми се, е се оно небо озгоре
на моје тјеме свалило; крв ми се на очи навукла, и накастио
сам да се нечије крви напијем; и све мислим: чије ли ћу то.
Да, право велиш, ће сам био досад. Не знам ни сам. А има'
сам хиљаду приликах бољијех од ове ноћас. Пропуштао сам
их, ни сам не знам зашто. Ема сад виђу, да сам бестија'. Но
никад није доцкан...

Умуче, подними се на острагушу, поћута, поћута... па више
за себе настави:

— Синој смо се пошљедњом састали и измиловали. Кука
и плаче несретњица, да јој оба ока искапаше. Црп'ће на пре-

чац. Молила ме и богорадила, да бјежимо па кућ било и да је не дам за недрага. Ема кућ ћеш? Дошло вријеме, да вук и овца споредују... Ах, да ми није оно двоје старијех на пријекладу!... Шта ћу, јадан, од живота свога? Куд ћу, како ли ћу... не знам. Прасну ми миса', да је отмам ноћас, па ето ће немам с ким... А, и што бих мога', куд ћу је? Никућ мајци, никућ у ђевере... Просто се помамих од вечерас... Међер нема љуће битке од битке између срца и мозга!...

— Ама шта се то вас двојица шапурате туна ноћас, шта? Да се не здоговарате да идете у чету низ ту 'Ерцеговину, а?... забубоњи иза њих из мрака стари Мркаљ, и приђе огњишту, погурен и чворноват као стара дреновина, бос и гологњат, гологлав и голих прси без кошуље, по којим му се бјеласа дугачка и наћуљена од студени руња, у пеленгаћама и пригрнут једним ветким и истиринтаним гуњетком. Дође па сједе поред њих, наднесе се над ватру, и, окренувши се Кићуну, настави:

— Чуо сам, ђетићу, све. А, кад те чо'јек види под тијем салтанетом (намигну очима на острагушу), није тешко погодит' ни шта с' у теби кува ни на шта си накастио. Ја сам био у твоје днени, а ти нијеси у моје још. Но шта ће ти та пушчетина?...

— А ништа, ђаво 'дино, ђ ми није, што је виђет', за прешу... одмахну Кићун руком и дође вас црвен као паприка.

— И није даћа'ољом... додаде старац с нагласком: — Јер нема женске на свијет која заслужује да паметан чојек за њу главом и образом ризика. А она штригна Крцетина што се око ње поломише момчад, па да ваља свијех женах и ђевојаках под овом небеском капом уједно, није теби и твоме чојству и кољену и главарству и мјесту међу људима и добром гласу код Господара ни за мали прс'. Бегенисали сте се и миловали, други је заиска' и она му примила прстен — и свршен конат. Ако ту има грија' и срамоте, то је њено: она је полизала што је пљунула — и ето јој га ту! А да те вољела право и поштено ка' и ти њу, не би ти окренула леђа ни колико ни ти њој. Па, чоче, она теби окренула леђа, а ти њој окрени и леђа и подлеђину, па мирна крајина. Но ти је, вјеруј ми, срамота, ти таки момак, да уздишеш и слиниш и у ватру посрћеш, а она ни хабера, ни да с' озада почеше...

Кићун се мало прибра, стиша, и пригушеним гласом од бола и стида отповрати:

— Није то, куме Мркаљу, но јој није могла друга бит'. Сва је кривица до онога цампатога гриваља Крцете. Ово је све његово масло; а, да сам му што скривно, ни по јада! Но су ми причали, ђ је између њега и Старога нечесова чегрст још одавно. И узалуд сам распитива': рашта то; нико ми оли није

стио оли није умиио рећ'. Да не би ти знава' по чем, стричане? Јер, ако ми ти, који си ме на руке држа', неј повјерит', а да ко ће други?...

Мркаљу се сабраше мрске око очију и помрскаше бразде по лицу и мршавим образима, а сиједе му и разбарушене брчине прели лак осмијех, као да му се на њих мјесечина или квасац киселине проли. Сабра се и отпоче причу :

— Знаи, јадан, нешто, ема не све. Ема што знаи нећу ти скрит', кад ти је баш стало да знаш. А, фала Богу, нијеси више дијете, да ти се не може казат', ни ти ни та' мој до тебе... То је било Муктар-пашине године. Бијасмо момци у пуном напону. Јована постави Господар за четног барјактара — и по јунаштву му је, а Крцету за стотинаша — и од куће му је. И погинуће ни поткомандијер у Пиперима; те се поћерај вићени' љући у нашем баталиону, ко ће га заступат'. А за највише, свачије очи обечише на Јована и Крцету. И њих ти се два погнај до Цетиња. Вјешти' Крцета а пуније ћесе, те ти бога ми Господар њему поткомандирство. Зачуди се свако а мнозијем и немило, ема ко смије мимо бож'у и господареву! Отаде ти међу Јованом и Крцетом крв и нож. У томе се сврши рат. Вратим се на свој камен, па за мотику. А у Пјешивцима ти бијаше настала Ђурђа, ова нста што је мајка Госпави, на бијес ћевојка. О њој се причало и пјевало та' вакат. Јован млад а лијеп а још барјактар и јунак о коме сва Црна Гора говори; допани се он Ђурђи а Ђурђа њему. И заашикуј ти се њих двоје, на зарок ка' то ти и Госпави сад. И глете, љући, судбине : након толико годинах ударила сплака и поточина кудијена је приће дрла речина!... Те, ка' ви причам, но не слуша Кићун..., слушај, чоче, ћаво г' однио, шта си се покуњиио и забио главу у шаке, ето те бога ми ка' да си све покопа'!... Те, што ви причам, оно свако мишљаше, е ће Јован узет' Ђурђу : а и он ј' исти на то био накан. Ема му спрва не дала пуста сиромаштина, но чека' бољи дeвер. Утолико ће, по ћаволу, Крцети умријет' прва стопаница, а иза ње му и не остани ћеце. А он ти, ка' оно остани удовац и самац, ни тамо си ни овамо си, но, једнога дана, батац посред куће оца Ђурђина : и заприси му је, а он му је дај, једва и дочекај, ка' није то шални поса' опријатељит' се с поткомандијером и најпрвим домаћином од свијех Пјешиваца. Чује за то кум Јован, те ти он Крцету на мејдан. Позови, бога ми, и почерупај ти се њих два, баш ка' два пијевца, наврх Повије, пред сто и педесет Пјешиваца и Бјелопавлићах. А Јован, ка' Јован, хити ножем те Крцету, онога куљоњу, преко ребара пљас! Указни му цигарице и осрчину, Крцета пани, а Јован ногом уз ледину. Скоче ти Пјешивци, те Крцету на носила,

па ш њим у шпедат на Цетиње. А тако ти га Иличковићи и нечесови Московски мѣдици видај и извидај. Ка' пуста паре! А Јована ти шенат и Господар пресуди на мушкет, ако с' икад више и на пут вјеш' учини испрошеној и прстенованој Ђурђи оли Крцети оли икоме из дома и братства његова. Крцета то се потадер ожени Ђурђом, а Јован, за инат Ђурђи, у исте опанке узми Златану, моју куму а твоју добросретну мајку. И Бог те веселио! И, бож'а ти је вјера, Златана ни стасом, ни образом, ни домом, ни родом није изостајала иза Ђурђе; ема, пусто, ка' кад што чо'јеку за срце прирасте, ни дан дањи кум Јован Ђурђу ни Ђурђа Јована не може срес' ни виђет' а да не јекне и не узда'не једно за другијем. Ето, мој кумашине, откудије је та чегрс' између Јована и Крцете и њиховијех домова; а, посигурно, отудије је и твоја невоља изаврела. И није ми чудо, што се овако завршило, но ми је за миса' како је то Бог — фалимо га! — наврио, да се и Јованов син у Ђурђину шћер загледа и да их иста судбина мајри која је и њихове родитеље. Сад ти је, мој по Богу сине, јасно све ка' дан, па памет у главу. Окрени главу и од Госпаве и од Крцете и од Ђурђе и од Бањанах и од свакога и свачеса. Доста је теби и твојијех бригах, и твога господства, и твојијех и дубокијех наутиках и чколовања од богословијах и гилмазијах и дипломантијах и милитарскијех све седам вилоцовијах, и поврху свега своје службе уз господара и чо'јековања међу људима, да се не упушташ у нечесове дрколице и ђетињарију. Јер што ћеш год радит', пази на пошљедак; а ја и опета мислим, ђе је виша штета ако ти ту свијетлу десечарску биљегу и јуначко знаменије с капице обрсте те изгубиш све што ти у будуће по њој може доћ', но ако без Госпаве останеш, ка' с' и оста? Чула се, не виђела се!... Но' ајде скини се и раз'азури, те лези тун с Видаком па спавај, а не манитај, мајнити манита — не било т' од мене речено!...

— Аааа, тааако ли је то!... развиће Кићун и зину као крап, очи му засјаше као од мачке а боја у лицу надође. — Сад ми је тек пукло пред очи... Међер се нијесам огријешо ни фалио, што сам гатњик одријешо и кољена мушки очеша'... А и Стари је мајде знава' шта ради, кад ме на то наговара'... Терако!... Е, сад ми је пола муке са срца спало. И право велиш, стричане, дај да се спава...

То рекав, би готов па објеси велику пушку поред Видакове о један забоден чапђр у свомеђи над огњиштем, у лађи и диму; скиде кабаницу, распаше се и свуче горње хаљине, па се опрући, баш онако под обућом и у докољеницама, по настртој слами на набоју од гњиле поред огњишта и поред

Видака. Под главу метну цемадан и димије а покри се каба-
ницом.

Мркаљ наклањча још неколике цјепанице: да ватра држи до зоре, па се и он одштапа до свога лђга, све нешто мрмљајући и задовољно се осмјехујући, као човјек који је успио да спасе утопаоца из воде. И, уколико би се прекрстио, дубок сан овлада у овој горштаккој јазбини; а растегнуто дисање и хрка огласи да су се ту ови кршни планинштаци опасали шанцем и тврђом на које ће до зоре сваки јуриш земаљских брига бити узалудан.

Пробудио их је пуцањ пушака у селу. Посакакали су сви, као поплашени, и истрчали пред кућу, да осехире младу и сватове. Пробудио се и Кићун, или, управо рећи, блануо се. Он, укоје загрми пушке, хити с постеље, па онако бунован и санован, шчепај острагушу и, неумивен и необучен, јурни на врата па загон Крцетиној колиби. По срећи, пред вратима се десио Видак, па, видећи га разгоропађена и блаута а још с пушком у руци, досјети се јаду, па за њим бђљ — бђљ, сустигни га чак доље на живи, зграби га преко сриједе, и понеси се и похврви с њим, као два кокота. У толико се слобутај и остала чељад те припомози Видаку, отми Кићуну острагушу из шака, према оној: два љешника орачу су војска, савладај и суврни и ућерај у кућу.

Шта је то, кумашине, шта радиш од себе јутрос, јеси ли се помамио?! Зар 'ђј да се калијежи с тобом мимо икаква Црногорца, и да обручиш свој свијетли образ и госпоцки чин и јуначко име свога поштенога оца, а?!... стаде га карати стари Мркаљ.

— Не знам, куме, кумства ми и Бога и Светог Јована који су међу не, ни ја сам ништа ни шта ми би ни како с' обретох пред кућу... отповиђе му Кићун, стишан и прибран, а сав црвен од стида, зазора, муке и напрезања као куван рак, умијајући се водом коју му Видакова невјеста полијеваше из дрвене конате. — Но у које оно чух пушкетање и пјеваницу те се дрнух иза сна, сва ми с' ова брда око мене окренуше а све у кључалу крв претвори. И, да не би вас о'денако, на живога бих ђавола набрча', а ни сам не бих зна' како. Шта ћеш де: зар јача нека у мени (показа сапуњавим палцем на срце) од ове на мени (и ту он кажипрстом таче своју мокру и засапуњену главу).

V.

Дан је освануо влажан као сузне очи уплаконе Госпаве тога дана. Окренуо јужњак, нанио облаке, сагнао их и привио

земљи, и из њих осуо пљусцима студене кише која се, још од кокота, лила и квасила премрзла брда и заравни, као да каква надземаљска сила оносвјетске вирове кроз решето изасипа. А сива, густа и непрозирна се магла повила од Планинице и Будоша, пријенула за тле као пијавица за тијело, отела вид очима, сакрила лице небу од земље а земљи од неба, и, као пара из пакленог казана, разлила се и размиљела и онђе ће јој је мјеста и ће није.

Разбацане, ниске, чађаве и сувомеђасте страшевинске колибе се зариле у земљу, утонуле у маглу и, покисле као покисле кокоши, више личе на кромпирске јазбине но на људска обиталишта. Кроз сламене им кровове куља дим, чија се труба на два метра висине над сљеменом расипа под саганацима вјетра и проливима кише и топи у пучину истобојне магле, као поточићи у надриглу речину. А југ се ражцилитао преко брда, поља и обронака, звижди и јауче, дрпа и брије оквашено лице земљи, као невјешт берберин стрпељиву клијенту, гужва и циједи маглу као праља загасито рубље, сије кишу као ратар оvas, својим млаким дахом крави мразне пукотине и смрзнуте окрајке локава и потока, и развршљава и разноси сламе и сијена. Све дрхти: и голо шибље и одржано дрвеће, и магла и димови, и стогови и пластови, и куће и појате, и људи и стока, и воде и ледови, све; а вјетар једнако завија као гладан курјак, и јеца, јечи и јауче, као да и он тужи и нариче за Госпавином укопаном срећом.

Пред Крцетином колибом осу плотун удвојено, и настаде гужва. Час је растанка и поласка. Сеоска се ћеца, полу ођевена боса и прљава, узмутљала, па приводе сватовске коње. Сватови се изљубише с Крцетом, родбином му и страшевљанским свадбарима; ђевери примише од браће Госпаву, ођевену и наређену под невјестачки, приведоше јој коња и посадише на њ, па и они сами узјашаше на своје јајећаке; сви остали сватови опкочише на своје, и, довикујући оним што остају: збогом, а ови њима: у добри час!, и појући, пушкетајући и гиликајући коње, најавише низ коловоз један за другим, све два и два напоредо, с барјактаром и развијеним барјаком напријед, а младом и ђеверима у позадини.

Пред кућама и по оберима измиљели Страшевљани разног раста и оба пола, шћућурили се у своје огртаче, и, у магли личећи више на какве огромне јејине но на чељад, сехире и посматрају мдаду и сватове. Вјетар, киша и студ их шибају, да сви дрхћу као шибуће и цокоћу зубом о зуб као у грозници. Али је радозналост и инстинкт подсмјевке и оговарања био толики да је сваки заблешен појавом бањских сватова и стра-

шевљанске одиве, заборавио при њима и на ветар и на кишу и на студ, па и на своју тренутну незгоду. Имућнији домаћини и ближњика и пријатељи Крцетини, мимо чије су колибе сватови имали проћи, излазили су им у сусрет са здравицама вина и ракије, те их частили, честитали им шићар и испраћали их с грмљавом пушака.

Сватови не бијаху ни још прегазили Крцетин коловоз, а Госпавин се најстарији брат попе на један цикуљ, стави обје шаке око уста, и раструбари што га грло доноси:

— Оооо Госпава!...

Ђевери су се томе и надали, држали се ни варцу, и, не желећи бити исмијани, чим су одмакли од куће, обухватили су својим јаким шакама Госпавину главу, један с десне а други с лијеве стране. Те кад ју је, по обичају, брат зазвао, и да је хтјела, није се могла осврнути. Брат ју је зовнуо још два пута, али узалуд. А с главице на главицу хорио се смијех и пошалица и сељанин сељанину добацивао:

— Ада ништа од ујчевине да ђа'ољом! Међер не дају Бањани ласно пјешивачком квасцу у њихову варенику...

Дозивање престаде, ђевери се поослободише и гиликнуше коње: и сватови наврвјеше главним друмом, преко сред села попріјеко, на који се сви коловози с једне и друге стране, као ребра у кичму, стичу и укрштају.

(СВРШИЋЕ СЕ)

Исидора Секулић

Г Л Е Ч Е Р

Рано из јутра је било кад смо изашли из камене кућнице у којој смо преноћили, и везани једно за друго пошли по ивичним моренама алечког глечера као ред сибирских заточеника у Кари.

За нама је остала она салонска зима што води шаљиве битке с фурунама и бундама, и што људе и ствари срођава; а ми смо постепено продирали у намрштено царство глечерског мраза који не воли врео дах и мрзи топлу црвену крв. Насупрот доброћудној зими са подножја планине која дочарава божињне расположење и даје сензацију детињства, у региону глечерских температура човек добија неко хладно

достојанство, и са неком тврдом одважношћу корача у пустош мећаве и леда, где су мртви сви ситни непријатељи човечјих органа, а где је смрт ипак блаже него игде.

И у тој језовитој белој катедрали без крова, где умире струја топлоте и пада ритам кретања, четири сићушне људске енергије чиниле се као смрзнута егзалтација у пустињи леда и снега.

Опрезно, лагано и кривудајући смо се пели, и сваки час смо застајкивали да се одморимо од неке нервозне задуваности, и да видимо како кроз млечна стакла ледених зидина пробија жута глечерска зора. Тамо далеко доле, испод нас, сигурно се дижу млака испарења над крововима, плове први облачићи дима и загревају се окна; а око нас она тупа глечерска белоћа пре изласка сунца, и као мач оштра и хладна граница ноћи и дана.

У угловима мојих очију још је било оне мазне дремежи сунчаних равница, али моје раширене зенице су већ опајале како јутарња светлост подиже хоризонт, и како глечерско небо гледа на земљу оним мистичним слепим погледом камених слика које имају очи без зеница. И кроз те слепе очи гледао је на мене један мртви мир, мир који је морао доћи после смрти свих чудеса крви и сунца, после утвара љубави и злочинства, после поубијаних краљева и полуделих песника.

Који су то мотиви чија последица и чији закључак је то камено небо слепих очију и та укоченост и неосетљивост леденог достојанства? То мора да је страشان доживљај природне душе, страшна реакција иза неке еруптивне чежње, неког јаког милосрђа, снажног пробијања воље, или једног страшног и бесног таласа необузданих лудих идеја. Нека страховита тенденција морала се савијати и пребити док је дошло до ове смрзнуте резигнације. То што гледа на мене, то су укочени облици једног бившег живота. После једног страшног сабата дошла је једна мистична казна, грч и каталепсија. Из неког страховитог интуитивног доживљаја земље или сунца никла је та строга мистика глечерске непробојности и слепог гледања. Нешто древно, преживело и огорчено има у том леду; и у оном белом, што се напио ваздушних мехурића и чини се као да је надојен, и у оном зелено плавом што је зимљиво стегао ледена своја зрнца и слојеве. Као да се у њима ледиле фазе нечег топлог и грешног, док најзад није остала само мистика једног уморног штимунга и мистика једне пасивне вере без сотоне.

Или је можда заблуда сићушног човечјег ума да је ту тишина, прегоривање и мир. Можда је и та залеђеност, као и све остало, један стални ритам, један нарочити ритам, једно трајање, живљење и пролажење које тутњи као и сваки живот, али чији је ритам ван нашег опажања, осећања и маште. Јер све је ритам, све је само у ритму и у осећању ритма. Аритмија је пропаст и распадање, прошлост и смрт.

И нас четворо, везаних и прикачених једним ужетом и једном жељом, и ми смо сада један ритам. заједнички и исти ритам. Напред

кршна и дивно развијена горштачка јуначина одважно и весело корача и прича нам да Алеч дише, смеје се и хрче. За тим господин, по изгледу италијанске расе, црних очију и тамно црне косе са широким седим праменом око десног ува; сваке године је у Бригу и сваке године је на глечеру, али никад не говори да је под алечким ледом гробница његовог јединца. Па онда мисис Љуис, весела и разговорна као јутро у Напуљу и најзад ја и моја мисао о заједничком ритму нас четворо странаца што газимо снегом затрпану путању којом се нико не сретa.

Кад вођа наиђе на пукотину, на мост од снега, заћути и даје знак, и сва четири срца, мало час још као тучна клатна, уситне и зебу. Зенице се рашире, пијуци се оштро забадају, ноге са инстинктивно згрченим прстима заривају се у снег, погледима се испитују чворови, и свом снагом бедара се затежу ужета. И тако, све задржавајући, и док кроз жуто глечерско јутро ритмично падају кончићи ња, корачамо слепо за предњаком који нас вуче, и знамо да сваког тренутка може да га нема. И око стално не верује да смо у правој линији; сваки час се чини да се неко угиба, пропада и тоне, и кад је већ и други и трећи прешао преко опасног места, исти страх се преживљује и по четврти пут, јер ледене корице и мостови од снега и клица не воле корак човечјих ногу.

А затим се вођа безбрижно исправи, хитне кроз суморну заћуталост досетку или шалу, и утвара, која нам је за леђима била, ишчезне. Почнемо разгледати заобљене стене, пуне упоредних бразда, преко којих су склизали алечови тешки ледени рукави; и видимо како из црног једног сегмента склупчаних облака бије љубичаста пара, а у пари немирно трепте жуте и зелене перјанице глечерскога сунца. И шири се хоризонт, и свугде бела авет, и свугде загонетка леда. А тамо даље на истоку подигле се аркаде ледених игала, и кроз њих се продевају сунчане нити, и страшно је погледати круту и стрму управљеност тих ледених стубова, и све се чини да их глечер, који клизи, љуља, и да ће их потући и сахранити све што врелим дахом дише и црвеном топлом крвљу живи.

И кад се корак опет уједначи, и стаклом наоружане очи раздраже до суза, капци се полагаано спуштају и поглед се само кроз трепавице краде. Гледамо белу помрчину, и притискује нас загонетка леда.

Вероватно је некад била силовита и пуста метафизика сила, и у часу њене пропасти се укочили гигантски остатци планова и снова, који су били сувише живи да пропадну, и сувише зрели да се врате и распадну у прве елементе своје егзистенце. Или је та залеђеност један тренут битке, или свршетак двобоја између бруталних механичких сила и једног јаког смисла и геста за добротом и милошћу коју природа мора да сузбија. Ту се можда свршио један болни процес васеленске иуше. Пропала је невиност и благост једног темперамента, и дошао је ртдам друге душе. Не ритам интуиције који ствара душу, свест и сло-

боду, него тупи ритам оног дешавања, које није ни развијање ни постајање, које је хладно царство материје, механизма и детерминације.

Ритам детерминације је можда и ритам нас четворо људи, потпуно страних и туђих, разних природности и разних темперамената, везаних за дан или два ужетом једне судбине до које смо можда морали доћи. Сутра прекосутра, кад се опет нађемо у удобном алпинском хотелу, ми ћемо бити различити ритми, ми ћемо се подозревати и критиковати и као личности и као народи, тераћемо шалу с језиком и традицијом, вређаћемо национални карактер, па ћемо можда одрицати и националну будућност. Али засада су нас случај или детерминација везали за уже које је уговор на жртву и на смрт, и кроз које као да струји нешто топло из наших срдаца, што нас испуњава вером у доброту људи за коју ћемо прекосутра можда само потпуну равнодушност имати. Али сада још корачамо заједно; корачамо по глечеру који клизи, и један смо ритам са мајестетичним ритмом силнога Алеча који се уједно мрзне и крави, и уједно путује и стоји, Али који ће и онда, кад сва наша крв и судбина постану аритмија и распадање, клизити и смрзавати се даље у силном ритму данашњег дана.

И преко њега ће и тада, као и данас, ширити се сунчана топлота неопажена и незабележена. Кад упре зрак у површину, чини се у први мах да продире кроз лед, да га провртити, и да ће из fine рупице прснути светла и угрејана вода; или се чини да на дебелом глечерском леду пршти и разбија се зрак као болоњско стакло. А кад варке прођу, све је студено и хладно, а не види се траг ватре на леду.

У том стагнираном живљењу мора бити ако не и стихија вечности, а оно стихија оног трајања које је више и реалније него време. Ту канда се ништа не троши, и као да све пролази без трага; нема делова од животиња, и не види се крв људи који су погинули. Ту је неко трајање без клијања, опадања и обнављања. Ту је траг Вечности и стихија Силе.

И на мору долази мисао о вечности и сили. Али је тамо сила коју сунце разнежи, и она пева и смеје се, и има људску душу и може да се расплаче, и може на себе да заборави. А овде је залеђена и непроменљива сила студи која је била пре рођења богова и сунца. Сила која нема песму за топлоту и љубав, и која не плаче кад се круне планете и убијају људи.

С Р Ж

(5)

Њихов подругљив поздрав: Човек! и њихови савети с боговским смехом с боговских висина казани стварали су од мене бесомучног звера, који би заборављао на све сем себе.

— О, човече! — чуо сам глас једнога од тих богова, једнога дана, са велике даљине. — Колико си поносан! Ниси схватио наше речи. Стојиш крај стабла живота, бориш се да у живот продреш као што си, и кад продреш тражиш да за вечност у њему останеш као што си.

— Какве велике жеље, достојне твоје величине!

Слух ме није varaо,

Осећао сам како говори све подругљивијим тоном. Како му кроз речи бруји глас подсмеха, праћен тихим шумом презрења.

Нисам могао издржати.

Подражавајући његовом гласу говорио сам гњевно:

„Боже, ти си силан и моћан без граница. Пружи ми твоју помоћ и спаси ме.

„У мојој отаџбини — земљиној кугли — милиони црва људског облика грче се, стењу, превијају у душевним боловима и лутајући по мраку траже светлост.

„И горе.

„Ти се црви људског облика лажу, мрзе, робе, убијају и сатиру, јер је мрак у коме се крећу таман и густ, да сами себе једва низиру, и сами себе не познају.

„Они тебе стварају у свом облику и дају ти своје мисли, а моле ти се и клањају као богу.

„Ти си и нем и глув и слеп за њихов вапај и њихову душевну беду, борбу и крв. Ти ћутиш и пакосно се цериш, као безгранично моћан и силан бог једном — црву.“

У дну душе гајио сам наду да ћу га заједљивим говором наљутити и да ће ми рећи истину.

— Све живи и управља својим животом! — беше његов одговор.

Тада сам још пакосније наставио:

„Ти не знаш за истину. Истина за тебе не постоји.

„Ти гледаш и уживаш како се истина купа у лажи и крви.

„Истина се у мојој земљи давно с крвљу усирила, и моји другови, бедни црви људског облика — сумњају да је она икад и постојала.

„Баци им, боже, светлост, која је у твојој руци...”

Смех, пун сажаљена, прекиде ме.

Нисам хтео да га чујем, правно сам се невешт и поновио сам јетко:

„Баци им светлост, нек светлост разгони таму и нек угледају сами себе.”

Никакав одговор, никакав нов шум, сем одјека смеха пуног сажаљења.

Тада сам још бешње продужио:

„Боже, ти бедне људе не познајеш.

„Ти не схваташ колико су ти бедни створови — и ограничени и добри.

„Они су те својом крвљу, својим животима подигли у висине.”

Кикот безбројних бића захори се у врховима стабла живота.

Нисам малаксао.

У свом беснилу, ништа нисам мислио, ништа разумевао, и још бешње сам настављао:

„Као преварени сумњају у тебе, гледају на свој рад и себе с подсмехом, а оне који су мислили теби некад најближе доћи крсте верским лудилом.

„Напуштени од тебе, у тами, не знајући где им је снага, не видећи и не познавајући они сами себе, ни око себе, убијају сами себе, сатиру се, и избезумљени националним лудилом веслају разумом по морима своје крви с достојанством људи.”

Место очекиваног одговора, место речи богова, чуо сам понова само кикот богова.

Задрхтао сам као пламен на ветру.

Нисам знао шта говорим и у беснилу повиках:

„Богови, ви сте бесвесни!

И добих одговор:

— Колико и ти.

Граница њихове пакости за мене је изгледала безгранична.

Ја повиках:

„Богови, ви сте непотребни!”

И добих одговор:

— Колико и ти.

Пред очима поче ми треперити магла.

Као са велике даљине једва сам чуо глас:

— Стишај, добри човече, свој гњев.

Не дрхти, обуздај се, умири!

Не хитај, чекај, не жури!

С презрењем смо ти све ово говорили, да би те силног, узалудног посла сачували.

„Узалудан!. Узалудан!“ викао сам из све снаге.

Питао се: Је ли збиља све ово узалудно.

Слутња ми у трен испуни све биће.

„Узалудан.. узалудан..“ понављале су речи, суствизале се, јачале и силније одбијале. И мени се учини да све унаоколо понавља ту исту реч подсмешљиво и пакосно.

Али мој силан ум све надјача.

Жеља је богова да не будеш оно што су они, говорио ми је ум тако убедљиво, тако јасно, да сам и брзо и лако победио све ништавне слутње, сва безразложна маштања.

Од тог часа радио сам са још више воље и снаге.

Сваког сам дана продирао све дубље, и пакосно се смејао из дубине душе малоумности богова.

Године су прошле крај стабла живота.

Време и рад слише се уједно.

Видео сам како седим, осећао сам како ме снага издаје, али нисам малаксавао.

Безброј пута сам хтео да прекинем рад, и увек помисао на утрошено време и снагу, гонили су ме да издржим, похитам и достигнем што пре започето дело.

Стално сам био обузет једном мишљу.

Богови су хтели да ми покажу истину, и заплаше путем, који је водио истини.

— Али су били преварени.

Ха. ха..

Богови преварени!

Нашли су човека, који им беше дорастао.

Чешће сам покушавао да створим у свом замореном и испијеном мозгу слике тих бића, тих богова, како су се сами звали, што су ме час храбрили, час сажаљевали својим чудним говорима и тајанственим шумовима.

И никад ништа ново.

Глас, који сам тако често слушао, сличан људском: час прожет писком ветра, који носи шум буктања ватре и разбија се о оштрице; час прожет шумом сличан шуму пенушавих морских таласа, који обливају шљунковиту равну обалу; час прожет шумом мени да тада нечувеним, приморавао ме да увек стварам слику сличну оној од које сам сличне гласе слушао у животу.

Чудне слике брзо су постајале још чудније: место косе гледао сам како се ветар с прашином и димом повија; место руку видео сам реке како бију, из којих сипа огањ.

И никад ништа ново.

У последње време нисам се ни трудио да замишљам оно што нисам имао моћи да замислим.

Вера у стваран успех стварала ми је друге слике.

Видео сам себе у вечности.

То ми је у почетку годило. Себи се због тога дивнио, и себе величао.

Свуда: кудгод бих управио поглед, видео бих себе; кудгод бих такнуо руком, такнуо бих себе; кудгод бих пошао, нашао бих себе.

То ми је брзо, невероватно брзо, постало несносно.

Зар ничег другог? питао сам се запрепашћено.

Свуда сам налазио само себе, свуда сам био само ја. На све стране чуо сам свој глас како с поносом понавља моје ја.

Оно ми је брујало и дан и ноћ; треперило и у будном стању и у сну. Ја.. ја.. понављала је непрекидно свака стварчица око мене... и саме честице ваздуха, и сваки делић мога тела... и моје биће сакупљала је те речи и све њихове одјеке, и сливало их у једно тупо, продужено, тешко ја, које ме је сваким часом све махнитије притискивало.

Имао сам жељу да се удалим од самога себе, бар тренутак, да бих осетио — самога себе.

Све беше узалуд.

Изгледао сам себи и свемоћан, и бесциљан и непотребан.

То ме бунило и плашило. Почео сам се самог себе плашити, и почео бежати, да бих од самог себе побегао.

Јурио сам кроз вечност, и свуда налазио сама себе.

Обузе ме једног тренутка очајање.

Викао сам, урлао као звер, и кидисао на самог себе, да бих се ослободио самога себе.

Нисам успео ништа.

Свуда сам био ја, само ја.

Слаб, немоћан, после силних непреспаваних ноћи, мучен и боговима и ружним и ужасним сновима, прилазио сам рано зором с последњим остатком снаге свога живота да довршим најлепше и највеће дело свога живота.

Једнога дана осетих близину сржи.

Удар је био звонак и јасан, док дотле беше потмуо и туп.

Оживео сам.

Тај јасан и звонак звук мамио ме к себи скривеном моћи и продужавао ми живот и радост.

Заволео сам тај звук; заборавио на храну; заборавио на умор; — дрхтао крај стабла и из све снаге ударао у дубину дебла, да бих звук учинио што јаснијим и звонкијим.

Био сам близу.

На самој граници.

То сам осећао највише по самом себи.

Нисам био преварен.

— Сутра ћеш сагледати срж и вечност — чуо сам једне вечери глас богова.

Сва околина изгледаше ми да је оживела.

Тајанствени шумови испуњавали су све: и стабло и кору и прах, и ваздух и земљу и мене.

— Дошли смо да ти кажемо збогом као богу.

Заћутали су.

Био сам решен да богове презирем, да им ништа не тражим да их ни за шта не молим, да им ни на шта не одговарам, али се сад нисам могао уздржати.

При растанку имао сам једну једину жељу, да сазнам је ли све ово истина.

И добио сам одговор:

— Истина је све, у колико ти сам верујеш да је истина.

Опет су почели с њиховим одговорима који су ме мучили и понижавали, јер их нисам схватао.

Уздржао сам се и замолио богове да ми кажу више о истини.

И добио сам одговор:

— Тражићеш истину, кад ти треба, и добићеш колико ти треба.

Беснило ме поче мучити, и бесно повиках:

„Ја сумњам у све!“

И добио сам одговор:

— То безумник чини.

Гласови богова слише се у једну хармонију, и кроз ту хармонију брујале су разговетно речи богова:

— И сумња и вера извиру из истог извора — извора немоћи.

Зашто трошити сву животну снагу за доказ да се има ослоња веровати или сумњати?

Мој глас и даље је као презриви одговор беснио:

„Значи ничег сталног, ничег непроменљивог?“

На то се хор богова слатко смејао, и у општем смеху њихове су речи безгранично и јасно одјекивале:

— Живот је сталан!

С огорчењем сам поновио:

„Живот је сталан!“ и с огорченим смехом завршио:

„И смрт је стална!“

Васиона се испуни боговским смехом, и кроз тај смех богова слушао сам:

— И најмањи делић је жив, и најмањи делић себе свесан. И бескрајно се мали делићи, по величини и моћи своје свесности налазе, и дају израз својој свесности и вечности...

Нисам га слушао.

Не разумевајући ништа, не схватајући ништа, обузе ме лудило смеха.

Смејао сам се из дубине душе, смејао из све снаге, смејао целим животом, и од смеха грчио и повијао као зрак у узбурканој води, и иронично и презриво понављао:

„Свесан... свесан...“

И добио сам одговор:

— Сваки је свесан колико има моћи. И сваки има моћи, колико има потребе.

„Богови, покажите се!“ урлао сам у очајном болу.

— Зашто? — чуо сам питање.

„Да бих могао живети као човек.“

Безумно церекање проже све.

Церио сам се и ја.

Смех је бивао све тиши и тиши.

Богови су ишчезавали.

Кроз тај благи, тихи смех слушао сам једва чујне гласове, који су се све више и више губили, и све теже и теже разумевали:

— Сазнаћеш све.

И видећеш све.

И биће ти јасно да се вечност вечношћу постиже.

Те ноћи нисам ни тренуо.

Главу сам загњурио у руке, и дршћући од силног узбуђења мислио на сутрашњи дан.

Срце ми је куцало неправилно. Час јако и убрзано, да сам његов куцањ јасно чуо; час тако слабо, да сам тражио било, и кад га нисам могао наћи, скакао сам, јурио, и изнемогао падао на земљу крај стабла.

Дочекао сам зору.

Зграбио лето.

Дојурио до стабла живота.

Тишина!

Свуда тишина!

Удар један.. други.. и удари су се низали, као никад дотле, све јачи и силнији.

Из дубине стабла живота одјекивао је одјек све тањи и звонкији.

Срце ми је са сваким одјеком све силније ударало. Удови дрхтали. Очи продирале дубоко кроз урезотину у дебло и пратиле сваку трунку која је падала под оштрицама лета.

При изласку сунца, под једним силним ударцем, лето, обасјано сунчаном светлошћу, проби и последњу преграду.

Пријатељ ме гледаше разрогаченим очима, из којих је зјапила бездна, с полу-отвореним устима, без даха.

— Шта мислите!

Пријатељ се лудачки зацерека, и тајанствено и тихо настави:

— Последња превлака пада....

И ја сам видео... видео...

Ха.. ха.. видео сам.. ...ха.. ха.. видео сам срж живота.

Срж!

Танки сребрнасти млазеви ..не.. не.. То нису били млазеви. То су били зраци, сребрнасти зраци, који су заслепљавали.

„Како је величанствена срж живота!“ викнуо сам усхићено изнемоглим гласом, и безуман од радости што сам ја први дошао до сржи живота, заслепљен од величине, стегао сам што чвршће лето и напрегао сву снагу да што дубље урежем вечне трагове.

Али..

Ха. ха..

Шта мислите!

Место отпора на који сам мислио да ћу наићи.. место отпора... моје лето улете у срж као у ваздух.

Ха.. ха.. ха.. као у ваздух!

— Је сте чули? — мој је пријатељ викао, беснео, и сваку реч одживљавао и покретима и изразима и снагом.

Ха.. ха.. лудачком писком бесомучно церекање прожигало је све.

— Јесте разумели, јесте чули.. као у ваздух?!

Нисам веровао.

Понова сам напрегао сву заосталу снагу, и уздрхталим, кошћуњавим и старачким рукама, зараслим у седој длаци, грчевито стегао сечиво, као да је у њему цео живот, и дршћући од језе и цвокоћући зубима пришао да понова окушам своју моћ.

Клецајући, са укоченим погледом, гледао сам како сечиво без отпора улази у срж, без отпора пише слова по сржи, без отпора изилази и не оставља никакав траг.

Леденим, самртним гласом наставио је сасвим тихо:

Нисам веровао.

Трљао сам очи, и гледао што дубље — иста слика.

Принео сам главу ближе, наслонио чело на само дебло — иста слика.

Погледао сам око себе — видео све као обично — зауставио сам дах, притиснуо срце и тражио трагове — иста слика.

Застао је за тренутак, као што су и његови богови у говору с њиме некад радили.

— Без трага!

Без трага! заурлао је одједном његов глас снагом и беснилом побеснелог звера.

— Знаш ли ти шта је то?

Он покри лице рукама, зариди плачем који је дрхтао као хладна усирена крв, и кроз уздрхтали плач понављао је:

— Без трага... без трага...

Тргао се.

С осмехом који беше унаказио цело лице, с осмехом који је у себи носио и бол душе и бол тела настави:

— Тог се тренутка сетих оног честог пакосног, ироничног смеха виших бића.

Обузе ме гнев да их зграбим, смождим, уништим што су ме храбрили да утрошим оно што ми беше најмилије, да утрошим цео живот за доказ своје ограничености.

Али богова не беше нигде.

Владала је тајанствена, гробна тишина.

Срж живота, као затрепало растопљено сребро јурило је бесконачно, без икаква шума, кроз бескрајно стабло живота, и спајало небо са земљом.

Његово тело дрхтало је и клонило се паду.

Његов поглед је блештео леденим сјајем и ближио се лагано све више мени.

Једног тренутка, кад сам већ осећао његово тело, и бесвесно клизио низа зид, под притиском кога сам очекивао, одјекну његов громовити дрхтави глас:

— Богови!

Његове руке полетеле су к мени као две гвоздене полуге, нокти прстију зарили се дубоко у песницу, и крв почела из ње капати.

Кућа задрхта.

У соби се ствари затресосе.

Зидови поновише ту исту реч истим језовитим и дрхтавим гласом.

И све у соби понављаше ту реч све слабијим и тишим гласом, гласом који је умирао, док је светло-црна боја зидова и ствари почела губити свој сјај и заједно са светлошћу умирала и прелазила у мрак.

Блед, с разрогаченим очима, с полу-отвореним устима, из којих су провиривали бели широки зуби, с рукама испруженим к мени, са стиснутим песницама из којих је цурила крв, с раскораченим ногама стајао је у светлости која је умирала, човек.

Без покрета, без даха, блед, укочен — човек.

Његове су очи, у тами која је бивала све гушћа и тежа, почеле да се цакле сјајем растопљеног гвожђа, и привлачиле ме све ближе и ближе.

С погледом у њих, подигох главу к њима да потражим последњу мисао.

И тамо, у некој бескрајној даљини, магличастој, сивој даљини, у даљини кроз коју сам једва назирао, у бесконачности где се све изједначавало, кроз стакласте човечије очи сагледах... сагледах... богове!

Богови! — оте ми се ужасан крик, неодрживом снагом, испружих руке к њима, и — осетих ледену главу човека.

Е. Ожешкова

О Д Ј Е К

Њемен тече међ високим обалама. На једној страни по њивама виде се по где где старе крушке, брезе и тополе, а с друге стране се отегла мрачна, густа шума. Кад викнеш у тој шуми захори се красан, сребрн, отегнут одјек. Разбуди се, па се опет враћа у свој зачарани сан. По неки пут говори тако лепе речи.

Особито на једном месту, високо над реком, на маломе зараванку, где стоји стародревна топола, треба само узвикнути: „љубав!“ а шумски глас одговара „љубав“. Понекад се одјек радује, што је бар за часак стекао живота, па трипут понавља једну исту реч. Кад ко под тополом викне: браћо! све даље, слабије, али трипут одјекне реч: бра-ћо!... бра...аћо!... бра...ho!

Ох како је мио тај одјек.

*

Било је то једног лепог летњег дана. Сунце је залазило. У великом кругу црвених колута оно је тонуло све ниже и ниже у мрачну шуму. Унаоколо мртва тишина. У томе сјају и тишини певају шеве, чује се њихов сребрнасти гласић. По која као стрела подигне се у вис, па је нестане под плавим небом. Ваздух мирише на покошену траву. Из даљине се чују кола на којима се покошена трава вози у село, понекад допре звук од оштрења косе.

Ишла сам путем што дели поље од вртова маленог села. По њивама је још несазрело жито, нигде живе душе, пут је пуст. Нигде никога. Кад сам се путем успела на мали брежуљак,

смотрим пред собом дете. Могло је имати око три године, босо, на њему је проста кошуља, закопчана о врату стакленим дугметом, на глави му црвена вунена капа, округла и тесна, те му стоји као нека кокарда на сред главе, или као петлова креста. Дете је само, стоји мирно, а малени прстић је турило у уста румена као крв, очи му гледају некуд у даљину. Оно стоји потпуно мирно, само у очима му се огледа нека радост.

Далеко од села стоји тај малени створ мирно крај незрелог жита. Дивна слика! Изгледа као да је какав патуљак изашао из земље. Зашто је овамо дошао? Зашто ту стоји? Да није спазиио птицу где узлеће из жита, па је у својој детињској наивности хтео ухватити, или цвет што се уздиже изнад жита? Ко би то могао знати? Кола што су одвезла жито, враћају се на ливаду, већ се виде из даљине. За мало, па ће прегазити дете. Пожурим се да га уклоним, али се дете на једанпут промени. Прво од страха цело тело му задрхта, лице му се искриви од плача, а очи се разрогачише. Помислим да се деран уплашио од непознате особе. Не би било никакво чудо. Насмешим се на њега и приђем му, али њега као да је прошао онај страх, цикне и почне бежати. Тако је трчао по песковитоме путу, падао у песак, па би одмах устао са земље и трчао даље, ширио ручице и све гласније цичао. Ја сам у његовој чичи разазнавала речи:

— Појешће ме баук! Јао, појешће ме баук!

Трчао је ка колима, која су ишла у сусрет. Потрчим за њим, ухватим га и одвучем у крај. Али тек сад се он уплаши. Бадава сам га нежно миловала по глави и лицу, давала сам му бонбона, страх му је растао све више и више, конвулзивна трзавица тресла је цело његово тело, а образи овлажени сузама дрхтали су, очи су му биле унезверене. Није ништа ни видео, ни чуо, ни осећао, само је вриштао и говорио једно те једно:

— Појешће ме, појешће ме. Баук. Баук. Јао. Појешће ме.

Шта да радим? И ако су кола прошла, ипак нисам могла дерана оставити тако на сред пута. Да га однесем у село, било је и сувише тешко носити га оваквог.

У то се између високе конопље промоли млада, висока, крупна жена и потрча к нама. Види се да је код куће прала рубље, јер су јој засукане руке биле влажне. Са жутом марамом, испод које је провиривала црна коса, у краткој сукњи, дотрчи к нама, зграби дерана и привуче га својим широким, бујним прсима, на којима је о црвеној врвци висио златан крстић. Сагне се и влажном руком обрише сузе са дечјег лица па му рече љутито:

— Шта се дереш, не било те. Чак се код куће чује. Толико си ме уплашио.

Дете се у мајчином загрљају смири, престаде викати и само је још јецало. Прислонило је чело на мајчине груди, а руке јој обавило око врата.

— Од чега се ваш мали уплашио? запитих је ја. Она одговори:

— Лудак, још је глуп!

— Знате ли зашто је викао: појешће ме баук! О коме он то мисли?

Жена слеже раменима, али по изразу њеног лица погодила сам да зна. Испричам јој где сам нашла дерана и у каквој је опасности био.

— Боже мој! Ето часом несреће.

Пољуби дерана у лице, на настави љутито:

— Шта ћеш тамо? Какав те враг тамо носи?

— Како се зове?

— Франђиш.

— Има ли већ три године.

— Узео је већ четврту.

— Леп деран, има тако лепе плаве очи!

Жена ме погледа љубазно, а потом одговори:

— Леп је, а и паметан. О то вам је право чудо како је он паметан. Он већ све разуме...

— Што се тако уплашио?

— Ето видите, деда га плаши.

— Какав деда?

— Мојег мужа отац... Не може више да ради, већ сва помоћ од њега јесте та што чува децу. Па ето како их чува.

— А чим он то плаши децу?

Кад сам је то запитала, погледам на малог. Он је подигао лице и кад се наши погледи сусретоше, он се хтеде заплакати, али му ја брзо гурнем бонбону у уста. Мати је постајала све расположенија.

— Старац као старац, одговори она, сасвим је оглупио. Говори деци да беже, чим виде неког у црнини...

— Зашто?

— Зна се, зато што је глуп... Појешће их, говори им он. Она се насмеја, али јој смех није ишао од срца.

— Ко ће их појести? запитах опет.

— Он каже: ти људи, што иду у црној одећи... Немојте се љутити. Он је од старости сасвим оглупавио. Једаред га Франђиш запита: „А зашто тебе нису појели, деда?“... „Јели су ме, јели, голубе мој,“ одговорио му је он, само сам ја био тако тврд, да су ми морали оставити кожу и кости.“ И мој се муж понекад страшно љути на њега. „Зашто му причате о тим стварима?“ — каже он њему... „Мора се, синко, вели он, нек зна то за времена“...

Крај кућњег зида на клупи опазим старца где седи. Има му око седамдесет година, али се добро држао. Висок, плећат, а кроз раздрљену кошуљу виде се широка, кошчата, рутава прса. Велике босе ноге, покривене су тамном прашином, те изгледа као да су срасле са земљом. Лактовима се подупро о колена и прекрстио руке. Глава му је велика и готово сасвим гола, само остраг се види полукруг седе косе. Дугуљасто, суво лице са упалим образима и са нешто истуреном доњом ивицом, обрасло је округлом кратком брадом. Од браде му се не виде уснице, а изнад очију висе из испупчених обрва дуге, беле длаке. Чело му је устурено натраг и као узорена њива препуна је бора, танких као длака, које су биле испрекрштане уздуж и попречно. Веће су му склопљене. Или спава или нешто мисли. Личио је на онај столетни храст, који пропада, ветар му ломи труле гране, лишће опада, али стабло стоји чврсто и поносно. Његове велике ноге налице на постаменат каквог колоса, а глава му личи на главу Сфинкса, у којој је тајна древне прошлости, коју само он не заборавља.

Тек што смо ушли у двориште, Франђиш се отргну из материна наручја и потрча деди. На страх је заборавио и сад се смеје исто онако гласно, као што је пре плакао. Он га радосно ухвати за руке. Деда отвори очи, рашири своје велике руке, па узе дете. Дете је изгледало као каква играчка у рукама цина. Мати се насмеши и понуди ме да седнем. Стари ме погледа, а очи му испод густих обрва синусе као две варнице, не рече ми ништа, већ само чвршће припи унука уза се. Чини ми се да му је у том тренутку причао бајке о сабластима што ходају у црним хаљинама.

О деда, деда! По каквом тврдом, каменитом путу су газиле твоје ноге? Ко ти је избраздао твоје некада ведро чело? Какав је горак бол и љутња потпалила твоја широка, гвоздена прса огњем да ни до данас није утрнуо?

*

Те вечери, пошто се већ смркло, пођем на високу обалу Њемена, куда ме нешто вукло. Дођем под тополу и викнем: Љубав! А из мрачне шуме одјек ми поврати: За...бо...рав!

Шта је то? Или се варам, или је то одјек мојих мисли?

Још једанпут гласно викнем ону чаробну реч. А шумски ми глас прво јасно а после слабије три пут одговори: За...бо...рав!.. За...бо...рав!... За...бо...рав!...

О, да тужна одјека.

С пољског Ф. Л.

МАГАРЕ И ОГЛЕДАЛО

— БАСНА —

У споменуцу једном критичару.

Једнога дана случај доведе једно доброћудно магаре, пуно самопоуздања и вере у успех, пред једно велико огледало.

После кратког посматрања, час себе, час свог лика у огледалу, магаре заврте главом и озбиљно рече:

— Не варам се! Утисак је и сувише јасан.

С подругљивим осмехом удаљи се оно што више од огледала, припрети огледалу и с претњом заврши:

— Мислиш ли ти да ја нисам познао себе?!

Главу спусти, ноге пови, леђа згрби, сав се згрчи, и у скоку створи се крај огледала.

Огледало прште у неколико парчади.

Магаре се с презрењем осмехну и као мудрац свога рода поносито повика:

— Ја не видим ништа... ништа.. ништа...

Са сажалењем погледа магаре последњи пут на парчад. Али се одмах трже и болно јакну.

У сваком парчету огледала магаре понова беше сагледало свој лик.

— Гле! Шта сам урадио! — очајно повика озлојеђено магаре, и скочи на парчад.

И парчад су полетела на све стране, и у колико је њихов број бивао све већи и већи, у толико се доброћудно магаре све више и више огледало.

Г Л А Д

РОМАН

Први део.

(5)

Сад ме обузе паклени и груби гнев. Дохватих свој огртач на вратима, стегох зубе, налетах на мирне људе на тротоару и не оправдавах се за то. Када неки господин застаде и учини ми једну строгу напомену за моје понашање, ја се мало вратих и викнух му на уво једну бесадржајну реч, стегох песнице покрај самог његовог носа и продужих даље, ражљућен неким беснилом, које не бејаш кадар да савладам. Он позва жандарма, и у томе тренутку мени се некако прохте да се дочепам са жандармом, па намерно успорих кораке да бих му дао могућности да ме достигне; али он не дође. Зар је имало ма каквога смисла у томе што ми баш ни један од свих мојих најватренијих и најусрднијих покушаја не испаде за руком? Зашто сам написао 1848? Какве је везе имала са мном та проклета година? Сада сам ишао и био сам тако гладан да ми се утроба вила као црв, а није било ни мајмање наде да ће ми до довече поћи за руком да штогод поједем. И у колико је време пролазило, у толико је моје душевно и телесно стање постајало све више и више исцрпено, са сваким даном спуштао сам се до све мање и мање часних поступака. Лагао сам без и најмањег стиде, на преваран начин нисам платио сиромашним људма за стан, чак сам се борио са врло подлом мишљу да украдем туђ покривач, и све то без покајања, без гриже савести. У мени се почеше појављивати покварене способности, црне гљиве, које су се непрестано разрастале и разрастале. А тамо, на небесима, седео је Бог и није са мене очију спуштао, и гледао да се моја пропаст збуде по свима правилима уметности, равномерно и лагано, не излазећи из такта. Но у провалијама пакла лутале су рђаве црте и чупале косе што ја тако дуго не извршујем капитални грех, за који би ме Господ у Својој справедљивости у бездан бацио...

Ја убрзах корак, доведох га до крајне брзине, неочекивано скретох улево и, узбуђен и љутит, уђох у јасно осветљене, накићене спољне степенице; не устављах се, не долажах к себи ни за тренут; но сав тај свога рода накит врата у један мах се запечати у мојој свести, свака ситница на вратима, декорација, поод, читко су се дизали пред мојим унутрашњим погледом, док сам трчао уза степенице. На другоме спрату оштро zazвоних. Зашто сам застао баш на другоме спрату? И зашто сам ухватио за најудаљеније од степеница звонце?

Једна млада дама у сивом оделу са црним савршенством изиђе да отвори врата; неко време она је несвесно гледала на ме, затим климну главом и рече:

— Не, данас код нас нема ништа. — И као да хтеде да затвори врата.

Зашто сам наишао баш на ово створење? Она ме је сматрала за каквога сиромаша, и ја одједном постадох хладнокрван и миран. Скидох капу и с поштовањем се поклоних, и, као не чувши њене речи, ја најучтивље рекох:

— Опростите ми, госпођо, што сам тако нагло зазвонио, нисам знао да је такво звоно. Биће да овде станује неки болесник који је тражио човека који ће га возати у колицима?

Она је стојала за тренутак и мерила ову лажну измишљотину и, по изгледу, колебала се у својој оцени о мојој личности.

— Не, — рече она напослетку: — нема овде никаквог болеснога господина.

— Нема? Човек по у годинама, два сата вожње свакодневно, четрдесет пара на сат?

— Не.

— Онда ми још једанпут опростите, — рекох ја: — очевидно је то на првоме спрату. Ја сам само хтео згодно да препоручим једнога човека, кога познајем и за кога се интересујем. Ја се зovem Ведел-Јарлсберг.

И понова се поклоних и корачих у назад; млада дама нагло поцрвене, у својој забуни не могаде се покренути с места, но стајаше и гледаше за мном, док силажах низа степенице.

Спокојство ми се опет врати, у глави ми беше ведро. Речи дамине да данас нема шта да да учиниле су на ме утисак као хладан туш. Дошао сам већ до тога да је сваки могао у мислима указати на ме и рећи у себи: — Ево иде један сиромаш, један од оних коме људи пружају храну кроз врата!...

На Молергаде-у застадох украј једне кухиње и удисах свежи мирис од говеђине, коју су у њој пекли; већ сам ухватио за браву од врата и хтео ући без и најмање потребе, али се благовремено предомислих и одох. Када стигох на тржиште и потражих место где бих могао мало одахнути, све клупе беху заузете, и ја узалудно тражах свуд око цркве какво местанце, где би се могло сести. — Није него! — рекох мрачно за себе: — није него, није него! — И ја опет пођох. Застадох код једне чесме на углу тржишта и попих који гутљај воде, понова пођох вукући ноге, по дужности завиривах у свако прозорче и очима сам пратио свака кола у пролазу. Осећао сам у глави неку боцкасту ватру, а у слепоочницама ми је некако чудно ударало; попивена вода дејствовала је на ме врло рђаво, и уз пут ме је помало чупало, што сам ја гледао да по могућности сакријем. И ето нађох се на гробљу Спаситеља Седох, одупревши се лактовима о колена и опустивши главу на руке; у тако

савијеном положају би ми боље, и ја више не осећах лако цепање у грудима.

Некакав зидар лежао је потрбушке на једној гранитној плочи поред мене и урезивао неки натпис; имао је плаве наочари и одједном подсетио ме на једног мог познаника, кога сам готово заборавио, једнога господина који је служио у банци, с којим сам се некад сусрео у кафани.

Само кад бих могао савладати свој стид па се обратити њему! Рећи му целу истину да ми је сад врло тешко, врло мучно одржавати живот! Могао бих му дати берберску књижицу... До врага и с мојом берберском књижицом! Купона има скоро за круну! И ја се нервозно хватам за то драгоцену благо. Не нашавши га брзо, ја скачем, тражим га, сав ознојен од страха, напослетку га налазим на дну бочнога цепа заједно са другим хартијама, чистим и исписаним, које нису имале никакве вредности. Неколико пута пребројавам тих шест купончића с почетка и с краја; они ми нису тако потребни, — то што ја више нећу да се бријем, могло је одговарати мојој ћуди, мојој машти. Добио бих полукруну, белу полукруну од конгсберскога сребра! Банка се затварала у шест, могао сам сачекати свога познаника у кафани до седам-осам часова.

Седео сам и дуго се радовао тој мисли. Време је пролазило, у кестенима око мене шумио је јак ветар, и дан се клонио вечеру. Зар није понижење утрупити шест берберских купона младићу који је чиновник у банци? Може бити он има читаве две дебеле књижице у џепу, вероватно, лепше и чистије од мојих купончића, то нико није могао знати. И ја сам претурао по свима џеповима у нади да ћу наћи још каквих год ствари, које бих му могао понудити као приде, али ништа не нађох. А бих ли му могао понудити своју машну? Ја сам могао врло лепо проћи и без ње, требало је само брижљиво затегнути блузу, што сам и без тога морао да чиним, пошто нисам имао прслука. Одреших своју машну, велики чвор, који ми је покривао половину груди, брижљиво га очистих и заједно са берберском књижицом замотах у једно бело парче хартије. Затим оставих гробље и упутих се горњем делу града.

На општинској кући беше седам часова. Кретао сам се око кафане, лутао горе доле покрај гвоздене решетке и пажљиво се загледао у све који су улазили и излазили на врата. Напослетку, око осам часова, угледах младога човека, пристојно и елегантно обученог, који се пењаше горе и иђаше ка улазу у кафану. Кад га угледах, срце ми се у грудма залепрша, као птичица, и, не назвавши му бога, полетех к њему.

— Пола круне, стари пријатељу! — бестидно рекох ја: — ево вам мога јемства. — И тутнух му у руку мали смотуљак.

— Не! — рече он: — Бог ми је сведок да немам ништа! — И он изврте свој новчаник поред самог мог носа. — Отишао сам од куће синоћ и остао сам без паре; верујте ми да ништа немам.

— Но, није невоље! — одговорих ја и поверовах му на реч.

Та он није имао ни најмањег основа да лаже због једне тако

ништавне ствари; чак ми се учинило да су му се очи готово овлажиле, кад је претурао по џеповима и није ништа налазио. Отидох у страну.

— Кад је тако, опростите! — рекох ја: — нашао сам се у малој незгоди.

Бејаш се поприлично измакао, кад ме он викну и опомену ме за смотуљак.

— Нек остане код вас, нек остане код вас! — одговорих ја: — учините ми то задовољство! То су просто неколико ситница, маленкости — готово све што имам на земљи.

И мене растужише моје рођене речи, тако су безутешно звониле у вечерњем сутону, и ја се заплаках...

Ветар је дувао, облаци се бесно гонили по небу, и у колико се смркавало, у толико је било све хладније и хладније. Ишао сам улицом и плакао сам, осећао сам све више и више сажалења према себи и непрестано понављао неколике речи, један једини узвик, који је понова цедио сузе, када су оне хтеле престати: — Боже, како ми је тешко! Боже, како ми је тешко!

Прође један час, прође тако безмерно лагано и млитаво. Дуго се задржах на Торвгаде-у, сеђах на степеницама, сакривајући се у једну капију, када би ко туда нашао, стојао сам и бесмислено гледао у осветљене дућане, где је свет с робом и с новцем ишао тамо амо; најзад нађох за се једно заклоњено место иза корита, између цркве и тржишта.

Не, ја не могу да идем у шуму вечерас, — нек буде што буде, ја немам снаге за то, а пут је био тако бескрајно дугачак. Хтео сам да проведем ноћ како сам могао, и да останем где сам био; ако буде одвећ хладно, могу да се увучем у цркву, нисам мислио особито се снебивати од тога. И ја забацих главу у назад и задремах.

Шум око мене престајаше, дућани се затвараху, кораци пролазника одјекиваху све ређе и ређе, и на крају крајева замрачише се сви прозори...

Отворих очи и опазих нечију фигуру пред собом; сјајна пуцад, која се блистаху преда мном нагнаше ме да у њој замислим ноћнога стражара; лице тога човека нисам могао да видим.

— Добро вече! — рече он.

— Добро вече! — одговорих ја и уплаших се.

Ја збуњено устадох. Он је неко време стојао непомично.

— Где ви станујете? — упита он.

По старој навици и не мислећи се дуго, рекох своју стару адресу, малену собу на тавану, коју бејаш напустио.

Он опет постоја неко време.

— Да нисам учинио што рђаво? — упитих ја уплашено.

— О, не! — одговори он. — Али сад треба да идете кући, хладно је лежати овде.

— Јест, похладно је, признајем.

И ја му пожелех лаку ноћ и инстинктивно одох у стари стан. Корацајући пажљиво, могао сам се нечујно провући горе; било је свега осам степеница, и само су две последње шкрипале под ногама.

Изух обућу у дну степеница и пођох. Свуд беше мирно; на другоме спрату чух тихо куцање часовника и нејаки плач детета; затим не чух ништа. Гурнух своја врата, подигох се на прсте и, по обичају, отворивши без кључа, уђох у собу и понова тихо затворих врата.

Беше све као што сам и оставио, завесице на прозорима бећу тргнуте у назад, а постеља беше празна. На столу опазих једну хартију, то, очевидно, беше моја белешка газдарици; она чак није ни била овде после мога одласка. Ја опипах руком белу пегу и, на своје изненађење, осетих да то беше писмо. Писмо? Носим га к прозору, уколико допушта помрчина, натуцам та неразговетна писмена и најзад налазим своје име. „Аха! — помислих ја: — одговор газдаричин, забрана да уђем у собу, ако би ми пало на памет да се вратим!“

И тихо, врло тихо, ја опет одлазим из собе, држим обућу у једној руци, писмо у другој, а покривач под мишком. Подижем се на прсте и стежем зубе на степеницама што шкрипе, срећно силазим низа све степенице и понова стојим пред капијом.

Поновна се обувам, дуго се забавих са пертлама на обући и завезавши их, чак седим за тренутак, бесмислено гледам преда се и држим писмо у руци.

Затим устајем и одлазим.

Трептава светлост фењера сија на улици, ја идем ка светлости, подигавши свој завежљај уз фењеров стуб и отварам писмо, — све то врло лагано.

Као да ми је читав поток светлости пробио груди, и ја чујем да пуштам слаби глас, бесмислени звук радости. Писмо је од уредника, мој чланак је примљен, послат право у штампу, одмах! „Неколико тричавих поправака... две три погрешке у правопису... даровито израђено... биће штампано сутра... десет круна“.

Смејао сам се и плакао сам, бацио се у трк улицом, зауставио се и пао на колена, и призивао све светитеље за сведбке... И време је пролазило.

Сву ноћ до јутра, избежумивши се од радости, лутао сам по улицама и понављао: — Даровито написано, значи мало чудо, генијална ствар. И десет круна!

Други део.

Кроз недељу две ја изиђох од куће некако увече.

Опет сам седео на неком гробљу и писао чланак за једне новине; док сам радио на њему, би већ десет часова, смрачи се, и капије се затвараху. Био сам гладан, врло гладан. Оних десет круна, на жалост, одоше и сувише брзо; нисам ништа метнуо у уста већ два, три дана и осећао сам слабост, мучно ми беше држати писаљку. Имао сам један сломљен перорез и свежањ кључева у цепу, али од новаца ни паре.

Пошто се и гробљанска капија затварала, то је, наравно, требало да идем кући; али из неког инстинктивнога страха од своје собе, где беше све мрачно и празно, од оне забачене лимарске радионице у коју ми на крају крајева би допуштено да се склањам с времена на време,

ја се пустих даље, иђах куд ме очи воде, поред општине, упутих се к мору, и даље, ка клупи на жељезничкој станици, где седох.

Тог тренутка нисам имао ни једне једине црне мисли, заборавио сам на своју тугу, и појава мора, које се мирно и чаробно протезало у полумагли, умирила ме је. По старој навици, хтедох да уживам у читању једног тек написаног одломка, који се моме болесноме мозгу чинио нешто најлепше што сам написао. Извадих из џепа рукопис, држах га код самих очију да бих боље видео, и прочитавах страну по страну. Све беше мирно; море се простираше као плави седеф, и птичице тихо прелетаху крај мене с места на место. Мало у страни, ходао је ноћни стражар, и не беше више ни једне душе, и сав залив беше тих.

Ја још једанпут пребројавам свој капитал: сломљени перорез и свежањ кључева; али од новаца ни паре. Одједном хватам се за џеп и опет вадим хартије. То је био један механички покрет, несвесни нервни грч. Одвајам један бели, неисписани лист, и — Бог зна откуд ми је дошла та мисао — савих га у фишек, пажљиво га начиних тако да изгледа као пун, и бацих га далеко на калдрму; ветар га понесе још нешто даље, а затим он стаде.

Сад ме глад отпоче мучити. Седео сам и гледао у бели фишек, који се надуо као од сјајних сребрних новаца и терао мене самог на убеђење да је збиља био нечим напуњен. Уживао сам и саблажњавао се да погодим своту, — ако тачно погодим, биће мој! Цртао сам сам за се мали, мили новац од десет пара на дну и дебеле, коване круне озго — читав фишек, набивен новцем! Седео сам и, исколачивши очи, гледао у њега и убеђивао себе да пођем и да га украдем.

И ја чујем кашаљ ноћнога стражара, — и тога часа ми дође у главу да учиним то исто и ја. Устајем са клупе и кашљем, и понављам то трипут, да би он чуо. Како ће он, када приђе, а да не јурне к фишеку! Седео сам и радовао се тој шали, трљао сам руке од усхићења и усрдно грдио на сва уста. Баш нека буде насамарен, пас један! Задовољиће се и сам пакао том преваром! Бејах пијан од глади, глад ме опијаше.

Кроз неколико минута појављује се ноћни стражар, лупајући својим гвозденим потпетицама по калдрми, бацајући погледе на све стране. Он се не жури, има читаву ноћ пред собом; не опажа фишек, док не дође сасвим близу. И ено застаје и гледа на њ. Лежећи тамо, он се чини тако бео и тако скупоцен, у њему је може бити, каква мала свота? Мала свота сребрних новаца?.. И он га подиже. Хм! Лак је, врло лак. Можда је какво драгоцену перо, какав украс за шешир... И својим великим рукама он пажљиво отвара фишек и загледа унутра. Ја сам се смејао, смејао и тапшао се по колону, смејао се као бесан. Но ни најмањи звук није се отео из гркљана; мој смех беше безгласан и прикривен, унутрашњи, као плач..

Превоо В. Ј. Р.

(Наставиће се)

ИЗЛОЖБА БЕЧКЕ СЕЦЕСИЈЕ У МИНХЕНУ

Бечке уметничке изложбе нису овде никаква реткост, једно због близине ове вароши, а још више због самога Минхена који је углед важнога уметничкога центра задржао у пуној мери до данас. Отуд се у Минхен још увек стичу радови не само немачких но и осталих познатијих уметника, да овде приме благослов или коначно оспорење. После, овдашњи имаућан свет радо и добро плаћа уметност, а немачке модерне галерије управљају се у куповини према минхенској критици.

Али бечлије имају и један чисто уметнички разлог за чешће гостовање овде. Њихов ултрамодернизам наилази ту на утапкано земљиште и приурочен укус публике. А можда је по среди и пријатељски реванш на који су бечки уметници задужили своје немачке колеге. Некад су они прихватили Густава Климта, Фердинанда Ходлера, Куна Амиега, као што су опште дочекивали раширених руку свакога немачког уметника који „на дому“ није могао дуже избити на површину. Тако је необични и у Немачкој неравно оцењени „Бетховен“ Макса Клингера био од бечлија почаствован нарочитим изложбеним локалом и тек се оданде прочуо.

Беч је био свакад отворен туђим идејама. Свако доба га је стављало под своју сугестију. Престоница разних народа, он је престоница и разних струја. Мешавина, *разно* — то је Беч. Па ипак, за дивно чудо све добија тамо једно заједничко, *бечко* обележје. Зато тај свачиј и нициј град има у свакој културној области нечега сопственог, па и на пољу уметности. Данас, на пример, постоји један специјалан, бечки сецесионизам, нарочито у пословима уметности рукотвора — један збир монденске надкултуре и месне примитивности могућан само у Аустрији где је цео духовни живот такав.

Што се уметности напосе тиче, Беч је увек заузимао врло угледно место. Напоредо с романтичарима које је половином 19. века предводио осећајни Мориц Фон Швинд, продужавала се школа друштвених сликара Метернихова времена. Њој припадаху даровити Данхаузери и Крихубер, а доније Теодор Алт и Роберт Валдмилер. Нарочито су као портретисти располагали с јаком културом сликарском која се није састојала само у брижљивој техници, већ много више у интимном илустровању грађанске средине, чију добру ћуд и ону специфично аустриску љубазност није до данас развејао ни један политички вихор под црножутом заставом.

То усрђе, га присна црта старих остала је и млађима у наследство, а то је баш оно почем у се бечки модернисти разликују од својих минхенских другова. Крупних личности које је Минхен имао на почетку сецесионистичког покрета, као што беху Цигел, Самбергер, Келер и Хертерих, нема данас у сликарству ни ту ни тамо. Одменили су их средњи таленти, људи даровити

али не велики. Настало је управо нешто *просечно* на обе стране. Само је просечност ова боља у Бечу но овде. Бечки сликари су интимнији, топлији и самосвојнији од садашњих минхенских, хладних у својој техничкој виртуозности, без темперамента који даје душу форми и боји.

* * *

Нећу се упуштати у појединости. Од подробна разлагања нема никакве вајде за српске читаоце, а није му ни место у рецензији с поглавитим циљем, да помоћу општих потеза конструише слику једне напредне уметности. Зато ћу из множине уметника истаћи најмаркантније, а из обилног шаренила оне радове што задичују изложбу.

Такав један сликар је на овој изложби Рудолф *Јетмар* (Jettmar). Он је у двама обимним сликама Херкулових подвига (борба са седмоглавом хидром и стимфалским птичуринама) покушао да оживи класичарски правац Корнелијуса и Фајербаха. Његова, иначе скристалисана композиција, мирна простота, јак нагласак линије, и боје у маниру једне фреске, не беху ипак кадре постићи монументалност псевдокласичара, коју сретамо једино код знаменитог Швајцарца Ходлера. Јетмарови радови те врсте (таква му је и слика „На путу“) изгледају одвећ прављени по рецепту Лесингова „Лаокоона“ и отпуштају гледаоца празног, без импресије. Али су му зато други умишљаји у толико пунији. Ту је прво један тморни, меланхолични и пунобојни вечерњи пејсаж; поточара са сенком на тамној води, где се купа нека женска прилика; затим скеле око једне цркве што се оправља; рушење старе куће иза које се помаља нова — слике малог формата, али садржајне, мисаоне, као што су и Јетмарови бакрорезни отисци од којих по неки изненађују дубином поезије („Гуприја у паклу“, „Ослобођење Прометеја“, „Језеро на брегу“, „Сирене“, „Ноћи“, „Спавачица“ и др.).

Многострук и врло плодан пејсажиста је Рихард *Харлфингер*, из чијих предела увек један нов тон пресрета гледаоца. Његов „Тоблах“, са сунцем које је на једном месту пробило облаке и свежом светлошћу обасјало брдовиту околину, рогљасте кровове и црквени торањ; његова ефектна „Дуга“ над водом; „Халштатско језеро“, фиксирано озго, с језиве висине — у кратко, сваки од тих различних мотива одаје сликара пуног љубави и разумевања природе. Тако је он истинит и срдчан и у другим радовима, као што су му два солидно срочена „интеријера“ и једна „мртва природа“, с бактеријама чији крвави цветови као да су убрани у црвеној башти какве бајке.

Разне ствари је изнео и Ханс *Тихи*: пределне аквареле, један мргодаст усенчен раппеау с Орфејем и Евридиком природне величине, једног добродушнога Св. Николу у разводњеним бојама (tempera). Најлепша му је велика „Богородица на клупи“. Сасвим земаљски схваћена, прекрасна, у цвету женства, седи Богородица с дражесним Младенцем испред дрвета, а позади клечи венац анђелских шипарица, маланих прозрачно, што њиховим нагим телима ипак придаје нечега небесног. Друкчије замишља

богомајку Властимил Хофман. И његове богородице испуњава блаженство избранога материнства, али су оне убоге сироте, с нејаким Исусом који зебе на зимњем дану („Богородица у снегу“, колористички најлепша, услед танана стапања зелено-жутог и валирано-плавог тона) или, умотан у поабано ћебенце, почива на крилу материном, а два одрпана мушкарчета — леви је дивно дете — труде се да му звуцима малога ћеманета и фрулице засладе невини сан. Овим дирљивим пролетерским мадоннама врло добро пристаје њихов словенски, нешто кошчат тип који и са своје стране појачава оригиналност Хофманових замисли. Тако му је необичан и приказ детињег погребца, где тројица изразних и пријатних дечака прате с мртвачким сандучићем преко снежне рудине. Снежни предели су специјалитет Освалда Ру (Roux), само их он справља танким али укуским темпера-бојама. Његов сељак у црвеном џубету („Јахач из Лонгау“), на крупном коњу, јашући преко замјетене околине, док се на противној страни бјели неколико кућерака под брегом и црне сељачке запреге у снегу, подсећа на сличне творевине старе нидерландске школе. Ру је и као сликар жанра врло добар. Уме да запази и да осети. Занимљив је у том погледу приказ журбе, оног неизбежног метежа од надничара и теретних кола при рушењу једне зграде. Па његови извршни циркуски мотиви, као што су шарена „путујућа“ кола, кроз јесењу пустопољину над којом виси тешко и сиво небо; или „проба“, с белцем и зелено-црвеним јахачем у арени, под жућкастим циркуским шатором с плавом завесом. Свуда пуно боје, топлине и љупкости, све тако истинито и природно!

Циркус, „рингелшпил“ и слични пратерски вашарлуди у којима нарочито бечлије уживају, пружају одиста модерном сликару најзгоднију прилику за студију свих могућних боја и дејстава њихових. Њима се бави и Ото Фридрих, који је као портретиста извојевао себи угледно место на изложби. Грациозне, стилизоване слике играчица одмењују више-мање реалистични ликови бечких дама, од којих највећу пажњу привлачи појава младе жене у природној величици, с индиским шалом и једним фино цртаним, милим лицем. У опште су портретски бројно и квалитативно добро заступљени: Јозеф Енгелхарџ, Алфред Офнер, Рудолф Бахер (од којег је и бронзана биста једне старице, веома суптилно и живо извајана), Лудвиг Ваден и — најбољи међ ваљанима — Ф. Церлахер, ликописац старих жена и раван Лајблу у виртуозном опетовању старачких, смежураних и оживављених руку. Овде би још могли бити уврштени Владислав Јарочки, с интересантним типовима пољских сељака у њиховој шареној ношњи, Карл Шмол фон Ајзенверџ који слика жене под отвореним небом и у соби, увек лако, скоро овлаш, али с пуно деликатна смисла за боје и светлост, и Фердинанд Круис чији су „Санталски сељаци“ изврсно парче портретског умења. Врло му је успео један „интеријер“ (затворени простор) у зимњем сутону, одакле поглед пада на неку цркву бечку. Контраст између сумрака који се већ разлио

по целој соби, и светлости што тамо, напољу, још увек облива црквену грађевину, утиче врло пријатно, изазивајући уједно дивљење пред тако срећним решењем једнога заплетеног проблема у сликарству.

Кад је реч о тој врсти радова, осим Јачека *Малћевског* („За клавиром“), треба нарочито истаћи Алојза *Хениша* (Hänsch) који је изложио читаву серију „званичних сарачана“, са живописним хрпама расходованих фасцикула, затим унутрашњицу једнога атељеа, и још два три делца (варош под барјацима, предео у вечерњем рују, „црвени љиљани“) која га подједнако документују као реткога колористичара. Овамо спада и Ернст *Штер* (Stöhr) чиј „контра-бас“, у једној соби, одбија на својој политури спољне рефлексе зимњег дана. Тако Штер у све радове своје — најлепши је стас (акт) наге девојке при месечини — уноси искреност једне уметничке душе.

Има неколико сликара што живопишу искључиво пејсаж. Ствари су им, укупно узевши, све добре, ма да нешто ново и особито не приврећује ни један. Тако је, на пример, Макс *Ејтерле* изложио неколико свежих зимњих утисака; Адолф *Здарзила* једну захуктану „Косидбу“; Ернст *Ек* два три површно, као врхом четкице мјаланих и хармоничних партија из Шенбруна, Нимфенбурга и Мархфелда код Беча; Станислав *Камочки* колористички врло успеле „манастирске околине“ на летњем сунцу; Лудвиг *Сигмунд* простудиране и многоструке крајеве најбоља му је „Баштованциница“ с веселом наизменичношћу разнобојног поврћа и једна улица из Беле Цркве у хладној, белој светлости); Јозеф *Штоицнер* један широко рађен друм с лепо цртаним дрветима и неколико занимљивих пределних ксилографија; Франц *Хоенбергер* моменте са железничких станица; Јован *Талага* завејане потоке и шуме; и, на послетку, Владислав *Слејински* и Стеван *Филипкијевић* неколико пределних студија под утицајем француског модернизма, у првом реду Цезана, али ипак оригиналне. Нарочито је Филипкијевић показао, како се од ђенијалног мајстора може учити и остати самосталан: његове беле руже на црној чоји и његов „мутан зимњи дан“ чине га једним од најбољих и најјачих сликара ове групе.

Као засебна група могу се узети и неколико сликара сценичних, фигуларних таблоа. Херман и Гром-Ротмајер (Grom-Rottmayer) дао је слику „Снага и лукавство“ (нага жена одузима мач витезу) и велики декоративни „Карневал“ (две женске маске, с клауном који, клечећи, пружа им цветни бокор). Од Максимилијана *Либенвајна* има повећи број стилизованих бојених цртежа — легенда св. Јерга, младалачка, бременита Марија грђђ преко брда у сусрет Јелисавети, „Мудраци пред младенцем“, и неколико марљивих студија животиња. Максимилијан *Ленц* презентира фантастичне балете, а Фридрих *Кениг* Фриз „Коло масака“, у ком је на интеллигентан начин помирена античност с модерно-веселим ефектима боја. На послетку, групи овој припада и Франц *Вачик*, од кога потичу око четрдесет бојених илустрација. То је јако симпатичан уметник, од природе наклоњен фантастичном — на

пример, гротеск-сличица „Авети у врту“ — и душу дао за илустратора дечјих бајки Трокрилна слика (триптих) „Краљевска деца“ пуна једне наивне симболичности, репрезентује уметника најпотпуније.

* * *

Графичке вештине (бакрорез, ксилографија и др.) и цртежни прилози у опште (акварели, пастели и др.) образују нарочито одељење. Поред већ, у овом чланку узгред споменутих радова ове струке сликарске (Јетмара, Вачика и др.), ту су размештени и заузимају читаву једну собу бакрорези — боље: бакрорезни отисци, отпечатци — Фердинанда *Шмуцера* — седамдесет на броју! У погледу техничке рутине, ови су бакрорези однели рекорд. Међу њима има тако великих примерака (портрет Луегера, Павла Хајзеа, „Јахачица“), да се од вештине резања на бакарној плочи нешто више ни замислити не може. Отуд ови Шмуцерови листови чине по некад утисак увеличаних фотографија, што им смањује вредност уметничког оригинала. Али су зато поједини читава ремек-дела (лик уметникове мајке, резан с пуно брижљиве љубави, или „На часу професора Кробака“, или играчица Баризон у бојама), нарочито они мањи, где је Шмуцер као какав минијатуриста фин и нежан, и међ којима има најразноврснијих описа: стада, црквених просјака, „интеријера“, немарских детаља итд.

Карл Тиман (Thiemann) и Валтер Клем (Klemm) излазе пред публику као ксилографи. Нарочито цртежи последњег (разни симски спортови: тоциљање, санкање итд.) постижу помоћу најштедљивијих средстава врло експресивно дејство. Од акварелиста ту су, осим раније цитираних, још Карл *Милер*, Антон *Новак*, Леополд *Сјолба* (нарочито препарирани орнаментални папири) и Лудвиг *Реш* (Rösch) — с многим и разnobразним, највише пределним акверелима (на пример, Решов мек и танани акварел „Поглед на Стефанову цркву“ у Бечу).

* * *

Скулптура је на изложби минимално заступљена. Од 408 радова свега три четири вајарска, од 42 учесника четворица скулптори! Алфред *Хофман* — чија полихромисана фигура принцезе „Turandot“ од дрвета, има нечега непријатно појуднога у себи (можда баш због те своје обојености) — много је пријатнији у својим портретним бистама. Портретном скулптуром занимају се још споменути *Бахер* и Вацлав *Жимановски*. А и *Мештровић* излаже две такве ствари: лик неке госпође и карактеристичну главу једнога дечка, у мермеру. Можда је даровити *Југословенски* скулптор — ја још нигде не прочитах Мештровићеву изричну декларацију као Србина — хтео и овога пута да засведочи захвалност Бечкој Сецесији која је у своје време указала гостопримство и његовим косовским гигантима — доприневши тиме много, да име Ивана Мештровића превали границе једнога малог народа.

Минхен, у јануару 1912.

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Наша ваздушна флота.

Ми је још немамо и с тога ћу ја говорити о будућој нашој војној авијацији. Ње мора једног дана бити, јер је то род оружја, који су већ све европске војске завеле и за коју сви народи чине велике жртве. И кад већ сви народи налазе да им ваља ићи у висину, нећемо ни ми ваљда наниже.

Дакле српске ће ваздушне флоте бити и то ускоро бити и ја хоћу само да вам изнесем којим ће редом и како ће она постати.

Прво и прво закључиће влада нов зајам за наоружање, разуме се са врло рђавим процентом. Тај ће се зајам у јавности и у финансијским круговима звати: српски ваздушни зајам. Људи од струке доказиваће дугим говорима и још дужим чланцима, да је зајам рђав, да су му услови зеленашки; опозиција ће оптуживати владу да је закључила један несолидан зајам, али ће влада тражити тајну скупштинску седницу, прошапутаће на њој неколико патриотских речи о „спољној опасности“ и оном „идућем пролећу“ на рачун којег већ годинама све балканске владе закључују рђаве зајмове и тада ће опозиција, да не би омела наоружање српске узданице у ваздуху, слегнути раменима и — ваздушни ће зајам бити закључен.

А кад се то једанпут сврши, бациће се на посао Министарство Војно. Одмах ће се образовати комисија која ће пропутовати Европу да проучи који је систем аероплана најподеснији за теренске прилике у ваздуху над Србијом. Та ће комисија летети, летети, летети кроз Европу, као што су летеле и раније комисије чији чланови и нису били стручњаци у летењу; летеће дотле, док се неко у Министарству Војном не сети да би, с обзиром на прилике на Балкану, крајње време било позвати је натраг. Тада ће се комисија вратити и пре него што ће приступити изради реферата, сваки ће члан комисије најпре потражити по једног инжињера да се с њим посаветује о — зидању куће.

Најзад, кад комисија буде и трећи пут од министарства озбиљно и строго позвана да у том и том року поднесе реферат, образоваће се нова комисија да тај реферат проучи што је могуће пре с обзиром на прилике на Балкану.

Ова друга комисија усвојиће, рецимо, тај и тај систем аероплана и тада ће се расписати лицитација. И одмах, чим се то обави, видећете тек у Москви и Гранд Хотелу нека страна лица која праве познанства са народним посланицима, официрима и новинарима; а у нашим дневним

листовима читав нов речник: „Гном“ „Анзани“ „Гошизман“ „Аилерон“ „Трен-де терисаж“ и т. д.

У свакој кафани, где одете на кафу наћи ћете на мермерном столу или на белом чаршаву писаљком нацртан аероплан. То је мало пре агент те и те фабрике, или какав потпуковник који ће тражити пензију чим се лиферација обави, доказивао како је тај и тај систем аероплана најбољи. У једним ће новинама писати како су у целом свету до сад рекорд у брзини однели апарати из те и те фабрике, у другима ће писати како су рекорд у брзини однели апарати из те и те фабрике. По кафанама ће се образовати и нарочите партије „монопланисте“ и „бипланисте“ и чега све неће бити.

И усред те опште ларме, отвориће се оферти у Министарству Војном и даће се лиферација самих апарата француској фабрици „Н. Н. и Комп.“ а лиферација мотора немачкој фабрици „Н. Н. и Син.“ А то као за то да би биле задовољене силе и двојног и тројног савеза.

А кад се и тај посао обави и напише уговор по коме ће те фабрике бити дужне у року од осамнаест месеца да лиферују толико и толико батерија ваздушне флоте, онда ће се одредити комисија које ће у фабрици присуствовати изрази и пробама наших будућих аероплана.

Чланови тих комисија, уверени да српски рок од осамнаест месеца значи бар две и по године, распродаће овде свој кућни намештај и поћи ће заједно са породицом на нову дужност. Разуме се, пре поласка на дужност, сваки ће члан купити или бар капарисати по један плац, јер за две и по године могу поскупити плацеви у Београду.

Тада се једно пет до шест месеца ни у министарству ни у јавности неће више ништа знати о овоме послу. Након шест месеца отпочеће стизати министарству разни реферати и предлози чланова једне комисије, како фабрика „Н. Н. и Комп.“ предлаже да се на крилима бамбусово дрво замени чамовим, што је с обзиром на наше атмосферске прилике и не знам какав притисак у ваздуху све једно по мишљењу комисије; и чланова друге комисије, како фабрика „Н. Н. и Син.“ предлаже да се на мотору тај и тај челични шраф замени гвозденим, што је с обзиром на то да је гвоздени код нас лакше оправити, много практичније.

Истовремено са овим рефератима, почеће стизати министарству и оптужбе једнога члана комисије против другога, као и дописи у листовима о несавесности комисије, које ће слати сами чланови комисије. Тада ће се дићи једна дрека и алабука кроз новине, које ће све то доносити под крупним насловом: „Ваздушна афера“ и тада ће Министар Војни — сменити прву комисију.

То ће се све исто поновити и код друге комисије, само ће њени реферати гласити да би требало гумено платно на крилима заменити воштаним и да би се мотор од педесет коњских снага могло заменити

мотоџом од четрдесет коњских снага, пошто, то може код нас поднети због слабих ваздушних струја које владају над Србијом.

И тако ће се изменити још две и три и четири комисије, а проћи ће и година и две и три а ми, с обзиром на прилике на Балкану, нећемо још никако доћи до своје ваздушне флоте.

Најзад ће једнога дана стићи из фабрика телеграми како су прављене пробе са српским аеропланима показале одличан резултат. И тада ће на једвите јаде почети преко Солуна или можда преко Малте, да нам стижу наши аероплани.

Кад су већ једном овде и када буду монтирани, отпочеће и код нас пробе, које неће бити јавне јер је наоружање „државна тајна“. Али ће листови ипак доносити извештаје са тих проба који ће гласити:

„Јуче је на Бањици обављена проба са нашим аеропланима. Први се дигао увис апарат »Змај од Ноћаја« и после пола минута летења, искривио се, сунуо наниже и забио се у трње одакле га никако не могу да извуку. Други апарат „Синђелић“, тек што се кренуо, навио се на лево и најашо је на тороњ раковичке цркве. „Синђелић“ и сад још висе тамо. У војним круговима говори се да су се код ових апарата показале извесне мале мане, које се дају преправити. Тако на пример код првог апарата је краћи реп но што би смео бити, а код другога је мања површина крила но што би смела бити.“

Разуме се, после овако успешних проба, настаће оно што се код нас већ неколико пута понављало и што ће се још неколико пута поновити. У једном ће листу изићи отворено писмо потпуковника П. П. На то ће писмо у другом листу одговорити мајор Т. Т., па ће онда ући у полемику капетан Р. Р., па ће онда тек надати дреку агенти оних фабрика које су пропале на лицитацији. Тако ће почети све више и више да расте српска ваздушна афера, дневни листови доносиће вести да је Министар Војни решио да се тај и тај члан комисије стави под суд а тај и тај да ће бити стављен, и надаће се уопште једна таква дрека да јој неће бити равне.

Последња, разуме се, која ће о овој целој ствари проговорити, биће Народна Скупштина. Реч која ће пасти у Народној Скупштини и дебата у њој, биће од прилике оваква:

Пејтар Мишић: Управља кратко питање на г. Министра Војног, да му одговори: је ли њему што год познато о злоупотребама при набавци српских аероплана, као и о томе да су ти аероплани неупотребљиви, јер им је реп краћи но што би смео бити?

Минисар Војни: О злоупотребама ми није ништа познато, а што се тиче репа, стручњаци су изјавили да су они задовољни и са краћим репом....

Миле Радојковић: (Упада у реч). Па дабоме, зар им је мало што они сами морају вући дугачке репове.

Министар Војни: Но, ако би се према атмосферским приликама ипак показало да су репови нешто краћи но што би требали бити, то

је мали недостатак, и Крагујевачка Тополивница моћи ће сама да изврши потребне преправке.

Ето, тако ће то бити. Живи били па видели да ће све од речи до речи овако бити.

Бен-Акиба

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Опозивање Чарикова. — Аустро-Руски споразум. — Анција у Јегејском Мору.

Нагло опозивање Чарикова је несумњиво најзначајнији догађај за последњих петнаест дана у политичком животу. У томе се слажу сва велика европска гласила. Она се слажу још и у томе, да је ово опозивање руског амбасадора из Цариграда и његово премештање у сенат једна врста падања у немилост.

Шта је томе узрок?

Е, то је велико питање, коме је за данас тешко наћи сигурна одговора и које се пропраћује најсупротнијим коментарима. По једнима, Русија жртвује својој жељи за миром на истоку свог сувише активног представника. По другима, она се спрема, напротив, на агресивну политику према Турској и отклања овог човека који је био присталица зближења и компромиса између Русије и Турске.

Трећи, опет, веле да не треба бирати између та два коментара, јер има један трећи коментар који не искључује она прва два. Наиме, изгледа да је опозивање г. Чарикова само нужна последица аустро-руског зближења, које је извршено последњих дана. Овај сувише енергични дипломата руски у Цариграду, чији је сан био, ако не конфедерација, а оно бар алијанција балканских држава под заштитом Русије, служио би рђаво руској дипломатији у њеној аустрофилској фази.

Г. Сазонов је у толико мање оклевао да жртвује г. Чарикова својим пријатељима из Беча у колико његови односи с њим нису били најбољи.

Интимност која се поново манифестује између Беча и Петрограда несумњиво је врло важан феномен последњих дана, како са гледишта опште спољне политике тако и са становништа специјалне српске спољне и националне политике.

У Паризу прате са извесним неповерењем ову најновију игру руске дипломатије. Редактор спољњег прегледа једног париског листа

вели да Француска није никад потпуно тачно обавештена о намерама своје савезнице, која, као све жене које флиртују много, не воли да поверава све своје ствари онима који би по закону били њени интимуси. Доиста, последице постдамског састанка, којим је г. Сазонов дебитовао своје министровање пре годину и по дана, сазнате су у Паризу доцније него што би требало да буде. Лист подсећа још на 1908 годину кад је већ покојни Ерентал онако магистрално подвалио г. Извољском и кад су Француска и Енглеска, као савезници Русије изведени, пред један свршен чин. Може се дакле веровати, да се Русија ни овог пута није показала ништа више отворенија према својим двома савезницама по уговору.

Први симптоми руско-аустриског зближења појавили су се под знаком да ове две силе траже нарочито да осигурају једна другу у сопственим намерама у случају каквих немира на истоку и да се споразумеју о заједничкој мирољубивој политици на овом крају. Међутим, чудни покушај г. Сазонова, да увуче силе у једну врсту назови пријатељског препада на Цариград, узбунио је политичке духове. Не види се више јасно циљ овог руско-аустријског љубакања. И онда није чудо, што је опозивање г. Чарикова још више изазвало узнемирености и пажње с којом се прате догађаји, нешто нејасни и претећи у Турској.

У ствари, опозивање Г. Чарикова није неки нарочито опасан догађај по даљи ток европске политике. То опозивање пада тешко нарочито нама, Србима, према којима се г. Чариков показао у више прилика одан пријатељ, остајући у свему добар руски дипломат. Главни догађај јесте руско-аустриско зближење, којем је опозивање Г. Чарикова само последица.

Правац који може узети заједничка акција Петрограда и Беча завијен је тамом. Без сумње, он зависи од разних догађаја, који се не могу предвидети кад се има на уму ово продужавање турско-талијанског рата. Руско-аустријски споразум сведочи још о дипломатској анархији која је завладала у Европи. Савези и споразуми улазе један у други и укрштавају се. Више се не зна ко је пријатељ, а ко непријатељ.

Ова ситуација је нарочито опасна за мале државе, као што је Србија. Једина помоћ изгледа у рачунању на себе самог. Лорд Палмерстон рекао је једног дана да мали народ не може позвати у помоћ велику државу против неправедних напада иностранства ако није покушао он сам све што му допуштају његова сопствена средства да би заштитио своју безбедност. Око нас се збивају догађаји све важнији за важнијим. Сукоб француско-немачки због Марока, расцеп између Лондона и Берлина, талијанска експедиција у Триполис, пангерманска манифестација кронпринца у Рајстагу, буђење патриотског духа у Француској, све то показује ровито стање око нас.

Последњих дана изгледа да су компликације на Балкану неизбежне. Покушај сила да измире завађене стране, изгледа да је овог

пута пропао. Талијанска штампа је једнодушна за акцију талијанске флоте у турским водама. Само једна таква енергична акција, веле ти листови, сломиће отпор Турске и натерати је да потпише мир.

Оправдано је дакле веровати да је та акција на дневном реду и да ће рат ускоро ући у одлучну фазу. Апсолутно је сигурно, да ће се талијански флотни напад одиграти у Јеџејском мору. У Риму се мисли да ће се то извести у три ступња: најпре ће се заузети једно од већих острва у Архипелагу, затим ће се напасти једно од великих пристаништа на азијској или европској обали Турске, и најзад, ако то не помогне, извршиће се напад на Дарданеле.

Из свега овог даје се извести сигуран закључак, да се данас мање него икад види куд нас води турско-талијански рат и каква нам још изненађења не спрема!

У.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Родољубиве Песме Вељка Петровића.

У данашњој генерацији Вељко Петровић је једна од најмаркантнијих поетских фигура. Његови отмени, израђени, прегнанти стихови били су запажени још пре неколико година, у почетку формирања садашњих схватања српске поезије; његова еволуција била је нагла, његова популарност брза и заслужена. Рођен у Војводини и, донекле, одрођен у Пешти, у ненационалној средини где је провео више година на студијама, он је почео писати стихове на мађарском језику. Срећна случајност је хтела да један леп темпераменат и солидан таленат не пропадне за српску литературу. Шта више, Вељко Петровић, који је врло лако могао постати мађарски песник, данас је, несумњиво, најтипичнији представник наше родољубиве поезије.

Ми никако не заборављамо заслуге Алексе Шантића на овоме пољу; али патриотске песме Алексе Шантића и Вељка Петровића битно се разликују и основним тоном и свима појединостима и општом карактеристиком. Шантићева патриотска поезија има осетну дозу сентименталности, меке носталгије и словенске трпљивоти; родољубиве песме Вељка Петровића пуне су борбених акцената и широке, револуционарне експанзије осећања. Шантић је традиционалист, сентименталан песник љубави према земљи и патриотских нада у испуњење „заветне мисли“ свога народа; он своју земљу воли онакву каква је, и сматра да све зло долази од непријатеља с поља:

„Остајте овде! Сунце туђег неба
Неће вас гријат' ко што ово грије...
— — — — —

Бољи су своји и кршеви голи
Но цветна поља куд се туђин креће.“

Вељко Петровић је много модернији. Он нема много илузија о вредности своје земље и својих генерација; али он ту земљу воли и без разлога, инстинктивно и дубоко; он жели да је револуционише и оспособи за испуњавање задатака за које, оваква каква је, она није способна. Отуда горак патриотизам једне од најлепших песама ове збирке:

„Ово је земља бурјана и драча,
Ово је земља подлих сунцокрета,
Ово је земља пијанки и плача
И гнездо врапца који ниско лета.
Ово је земља бурјана и драча.“

Он се бори против мана своје нације као и против спољнег непријатеља, истом јачином, и прво против тих мана:

„Ово је земља каснога цветања,
Ово је земља мразева прерани',
Ово је земља где се много сања,
А бербу мисли туча потамани...
— — — — —

Ово је земља проклета, ал' моја:
Маћеха моја, моја мати драга.
О, ја те мрзим, јер те нико ко ја
Волео није, моја мати драга!..

Затим, он јасно види слабе стране сваке од раскомаданих покрајина српске земље; он са подједнаком љубављу пева Босанцима у аустриским пуковима, који су нагнати да се боре за туђина, „велеиздајницима“ у Хрватској, нашим четницима у Старој Србији и Маћедонији, својој ужој отаџбини, посрнулој Војводини, и Србији у којој, оправдано, гледа заставника ослобођења и уједињења. Он је немилостив, али праведан, баш према тој ужој отаџбини својој, и друга од најбољих песама ове збирке је песма „Војводино стара, зар ти немаш стида?“ Језик те песме је мало слободнији, вулгарнији, али је угисак песме у толико јачи:

„Навукла си тешку, неукусну свилу,
Натукла си шешир са седам детлића;
Ијујучеш, танцаш на пандурском крилу
Подбулих очију од штрике и пића.
Циган те голица, у лик ти се цери,
Дукате ти с врата у егеде скида;
Чикоши ти људе и одводе ћери.
Војводино стара, зар ти немаш стида?“

Напоследку, Вељко Петровић, који има тако много темперамента и јачине Ђуре Јакшића, на чији завет подсећа у једној строфи своју и нашу Војводину, први је наш патриотски песник, кроз чије стихове про- вејава један *sicstem* погледа на национално уједињење, што је, свакако, крупан корак унапред и прва појава у нашој родољубивој поезији.

* * *

Уметнички квалитети „Родољубивих песама“ су врло високи. Стих Вељка Петровића је металан, звучан, са оштрим сликовима, правилним и добро нађеним, који борбеном расположењу песника дају интонацију војничких маршева. Срећна употреба ретких сликова који одговарају добро запаженим појединостима, честа употреба гласа р, увек нађена слика која импонира својим садржајем или симболом, чине да ове песме свакад подижу расположење к одушевљењу, и остају у тону родољубиве поезије каква нам је потребна.

„Бубњеви, трубе продерано треште.
Регимента малаксало већ ступа;
Телећак, шињел у праху се купа;
Ал' орлови ти двоглави још блеште“.

(„Босанци“)

Нераван ритам ових стихова потпуно одговара заморености трупа које марширају; а последњи стихови ипак одржавају, исказаним сим- болом, потребно одушевљење и радост за борбом, као сачувана застава клонулим војницима.

Детаљнија анализа ових песама би показала још много сличних врлина; али би било потребно, у том случају, и сувише раширити један приказ. Потребно је, међутим, читати не приказе тих песама, него саме те песме, које су најлепша појава наше давно заборављене и на- пуштене патриотске поезије.

Сима Пандуровић.

Carl Hagemann:

Regie. Die Kunst der szenischen Darstellung.

Dritte Auflage. Verlegt bei Schuster und Loeffler.

Berlin und Leipzig, 1912.

У позоришној литератури, која се директно односи на вештину сце- ничног приказивања, свакако да се скоро није појавила књига која би за најинтимнији круг позоришних људи имала већег интереса од ове Хагеманове студије о режији. Оно што је делима ове врсте обично не- достајало: третирање појединих задатака уметности позорнице са једног практичног гледишта, баш чини главну особину Хагеманове књиге. Писац се, сасвим уместо, не задовољава само општим разлагањем појединих естетичких проблема уметности позорнице, нити се упушта ма у какву

метафизичку фразеологију о својој уметности, која је често непријатна код многих позоришних писаца, већ потпуно реално, на основу свога искуства и својих брижљивих студија, разлаже главне принципе режије, тумачећи свуколику компликовану акцију редитеља на позорници. Ми у Хагеману видимо не само уметника, који има смисла, љубави и воље за своју уметност, већ и практичног човека са позорнице, чије искуство може бити драгоцено за сваког глумца и редитеља. А дугогодишњи рад на многим одличним немачким позорницама дао је Хагеману прилике да свестрано проучи компликовани посао управљања театром.

Хагеман нас пре свега упознаје с општим смислом једног уметничког дела и главном карактеристиком позоришта, које је увек чедо свога времена и у коме се огледа дух читаве једне генерације. Одмах затим прелази на начин целокупног управљања позориштем, износећи поједине знамените примере — Хајнрих Лаубе, Ото Брам — из историје немачког позоришта. Разлажући и критикујући односе међу појединим органима у самој кући, Хагеман налази: да директор позоришта треба да буде образован деспота. Смисао и главни карактер позоришта не допушта рашчлањавање иницијативе, воље и општег циља у одвећ сложеним радњама у театру.

Хагеман је, у главном, присталица старе илузионбине, али захтева њену реформу. Он не тражи велику педантерију у историјској верности стила — јер позорница није музеум — већ тражи да позорница увек има уметничког живота у себи. Како је већина репертоара писана за илузионбину, то њу треба и задржавати; али се она мора усавршити и конструисати према модерном животу и савременим схватањима уметности. Данашња позорница мора, пре свега, имати сасвим пречишћен уметнички стил.

Како ће се, у техничком погледу, извести реформа савремене позорнице? На место старе бине са софитама (Bögensystem), долази нова бина без софита и кулиса (Rundhorizontsystem). Велики, округлао и преко целе позорнице разасрт, налази се висок небески проспект, тако звани „округао хоризонт“, који затвара позорницу са све три стране. У том простору, без кулиса, сасвим слободно се намештају потребни фронти, површине предела, крајци градских кућа и т. д. Поједини декорациони елементи, као дрвеће, жбунови, цвеће, који морају бити пластични и практични, јер тело глумчево долази с њима у додир, допуњују декоративни апарат. Оваква позорница може имати много више уметничке стилизације, но досадања, која се чинила као кутија од папдекла. За велике Шекспирове трагедије стара позорница се чини врло неподесна, па је зато још Тик покушавао да створи „Шекспирову бину“. Међутим и сви доцнији покушаји — од којих је најозбиљнији онај са минхенском бином — нису успели, јер су они вазда били посивна мера у реформи старе позорнице.

Хагеман потом износи извесне практичне начине за инсценацију

појединих великих драма и говори о свима фазама кроз које редитељ мора проћи у обради једнога дела. Од редитеља Хагеман изискује много добрих особина; тако, он мора бити добро познат са свима уметностима, литературом, основним проблемима философије и социологије, а уз то имати лакоће и умешности у опхођењу са особљем на позорници. Савети које Хагеман даје пуни су корисних примера за практичан рад на позорници. Отуда ће ову Хагеманову студију с највећим интересовањем читати сваки позоришни човек који се жели интимније упознати са тешким послом на позоришним даскама.

М.

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Иво Војновић.

Ова је петнаестица била јако претрпана: два нова превода и једно читање орђиналне драме, што је велика новина у нас. Но ја налазим, да је прва дужност једног београдског позоришног хроничара: забележити присуство г. Иво Војновића у нашој средини, а оставити за другу прилику разговор о преведеним комадима.

Г. Војновић је први пут у Београду, и толико је његов долазак значајнији, што он није дошао „празних руку“, но нам је донео један дар, којему би се и већа и размаженија престоница обрадовала. Г. Иво је дошао да нам сам, на своја уста испева своје мезимче, своје најновије дело, које се у толико разликује од његових ранијих створова, у колико је средину променио.

Г. Војновић је данас, и ако још млад, већ једно велико име у Српској Књижевности! Њему дугујемо, што је српску драму извукао из вулгарне свакидашњице, што је душевни ниво модерних лица подигао до висине јунака из романтике, остајући при свем том, на терену реалног схватања, сувременога бола, финога осећања и тачнога психолошкога опажања. Он је све боле читавих столећа, који су у њему неутолимо и неразрушимо живели, усвојио, њихов облик љубављу изменио и претворио их у једну бескрајну, непоколебљиву симпатију. Његова су дела, и ако по облику строго драмска, ипак готове епонеје појединих генерација или извесних догађаја, у којима се с висине генијалног проповедника, генералишу поједини тренуци у симболичну слику једног племена и ствара синтеза разбијених струја и неодређених тежња!

Позоришни хроничар Сарсеј, тврдио је вазда: да су драма и појезија две одвојене ствари, што је много бунило литераторе онога времена; међутим Г. Војновић је доказао да се драма и појезија могу

слити у једну нераздвојну целину којом се оличава једно узорито уметничко дело. Јер су ретка дела, која би била задахнута тако чистом појезијом, као што је то случај код свих драмских дела Г. Војновића.

То све с чисто уметничке стране.

А с националне стране, ми Г. Војновићу дугујемо још и више!

Дубровник је самоникао град, који се вазда звао српским, али је растао и живио паралелно и потпуно независно и одвојено од главнога српскога стабла. Он је био наш понос, али не и органски део српскога тела; он је био украс наше таштине, али не и узрок наших уздицаја! Тако се бар у маси осећало. Г. Војновић је извршио као неко духовно уједињење Дубровника са Српством. Он је својим делима увео цело Српство у Дубровник, а учинио да Дубровник освоји све Српство.

После његових драма, ми гледамо друкчије Дубровник, и ми осећамо заједно са Дубровником.

Као што се види, имали смо се рашта обрадовати посети оваквога писца!

Г. Војновић је, дакле, дошао у Београд с топлином која је у сваком случају била равна жељи, која га је у Београд довела.

Само је овај изборни перијод најнеподеснији тренутак који је он могао изабрати за своју тако дуго очекивану посету.

Г. Војновић је читајући своју драму „Госпођа са Сунцокретом“, морао приметити: да је расположење расло са сваком прочитаном страницом, док није достигло до тачке истинског одушевљења. Али је г. Војновић у истини уметнички и са јединственом издржљивошћу *приказао* своју драму. Јер то је и био више приказ но читање.

Гостопримство нам намеће извесну дискрецију, која нам у улози домаћина забрањује и јачу хвалу, а потпуно искључује сваку замерку. Биће прилике за опширнији разговор о „Госпођи са Сунцокретом“, кад буде представљана на нашој позорници. За сад ћу изнети само да је г. Војновић овога пута изашао из зидина Дубровника, али само зато да би отишао на сам извор Дубровника, да би посетио мајку Дубровника — *Венецију!*

И прекрасна, заносна, бајна Венеција, „невеста дивна мора зелена“, толико је апсорбовала душу пишчеву, да је рам наткрилио слику. Разни описи у овој драми, готово мењају карактер самог дела, те оно постаје више драматисан роман.

Сама драма, коју је инспирисао један истинит доживљај једнога пишчевог пријатеља, достојна је да се одиграва у Венецији. Тако несхватљиве страсти и тако грозне и крваве љубави могу себи наћи попришта само у мистеријозној, разблудној и саблажњивој Венецији.

Ја бих желео да Г. Иво Војновић понесе из наше престонице бар толико пријатних успомена, колико он сам пријатних сензација оставља.

Spectator

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

О националној музици

Кад бих делио мишљење већине, дакле мишљење опште, онда бих под овим насловом говорио о „Ђиди“, „Потери“, „Сеоској Лоли“ или „Руковетима“ г. Мокрањца, који су дуго време имали искључиву привилегију на тако велики назив као што је „Национална музика“. Па и данас многи мисле да националну музичку уметност могу преставити сирове песме скупљене из различитих крајева Српства, обично са немогућим текстом и смислом. Ово мишљење је толико опште а исто толико и погрешно као и оно мишљење да је Инкиостри пронашао „Народни стил“ или да комад из Српског живота мора бити са песмом и игром и мора се догађати на селу.

Ова заблуда може се објаснити из више разлога. Прво, ми смо национално превели са „народно“ и то у ужем смислу те речи, што би дакле могло управо да се назове „популарно“ Друго, музика се код нас (као и све остало) развијала са демагоштвом и идеали уметности XIX века — идеали „националне уметности“ примењени су код нас, где није било уметничке традиције, која је можда изумрла са нашом аристократијом.

Изгледа да је г. Мештровић ударио темељ националној уметности и ако код њега нема ни трага „мотива“ Инкиостризма или византизма.

Да једно дело уђе у низ националних уметничких дела, први је услов да оно буде од уметничке вредности.

Томе делу није потребна национална садржина — као пример могу нам служити Шекспирове драме.

Или у музици талијанска драмска музика, чија се радња у већини случајева дешава с друге стране Алпа или чак на обалама Нила — као у Аиди, у Јапану — Мадам Бетерфлај. Поједини примери из француске музике иду такође у прилог овоме. Француске композиторе Берлиоза, Гуноа, Томаса и Маснеа инспирисала су дела немачког генија Гетеа (Фауст, Мињон, Вертер).

Словени су у овоме погледу најтесногруднији били и то је доказ њихове сировости. Па ипак „Прометеј“ од Скрјабина није ни мало мање национално руски но Сњегорочка од Чајковског, Римског-Корсакова или Гречанинова. Основни национални карактер остаће код сваког уметника чисте крви. И то, што он носи у себи у својој крви, која му ствара инстинкте, много је јаче од свију спољних гестова и фраза. То је оно

што је национално а што мора бити урођено и инстинктивно. Све друго је поза и то бесмислена и неукусна поза вашарских лакрдијаша.

Национална се уметност мора *створити* а не *снимити*.

Наша народна поезија је створена па тек онда снимљена — написана. Али је она прво створена, и то као што се из самих песама види створена је од неједнаких снага. Наш гуслар је симбол тих непознатих (по свој прилици веома малобројних) наших песника средњег века који су створили нашу народну поезију. Она је постала популарна, јер је ушла у широке масе народа и одатле, кроз уста слепих народних речитатора, ушла је у наше књиге као народна поезија.

Са музиком, која бар по нашим данашњим погледима још увек има нешто специфично своје, није могао бити исти случај, јер је култивирање музике у то време и у Византији било готово само по државама те је много мање било могућности да уђе у масе народа. А друго, за развијање музике потребни су извесни услови и нарочито култивирање, кога као да код нас није било. Отуд су дакле вредност популарне (народне) песме и вредност народне музике потпуно различите висине.

Наша национална поезија је створена. Наша национална музика има тек да буде створена. Она ће имати прво да испуни чисто уметничке услове без обзира па количину музичке демагогије са својим плитким и провидним фразама, јефтиним, вулгарним и неукусним манирима, који бајаги треба да буду локална боја.

Косовски храм г. Мештровића без икаквих „мотива“ и византизма или драме г. Ива Војновића без општинских кметова, пандура, извештачених ачења сеоских диалога, циганских песама, севдалинских уздисаја, зулумћарења, пијанчење и лумповања у уметничком смислу много су српскије од свију наших „комада из народног живота са певањем.“

Неколико оваквих светлих појава дају нам наду, не на препорукама, већ *рођење* националне уметности, која ће имати својих невидљивих али осетних традиција дубљег корена и ширих погледа; која ће се уздићи изнад баналности и лажи и протезати из далеке прошлости у недогледну будућност.

Стева Христић

Концерт

Г-це Лоли Тези уметнице на виолини.

6. ов. м. приредила је у Народном Позоришту концерт г-ца Лола Тези, виолинисткиња, ученица Розеова, симпатична уметница, која осваја својом интимном уметношћу.

Најбоље је можемо окарактерисати кад кажемо да је њена уметност интимни живот њене душе, а то је за праву уметност први и најважнији

критеријум. Она је искрена уметница! Инструментом влада с потпуним смислом, не апсолутно виртоузно. Виртуоз у наше дане представља реткост и то Богу хвала реткост, јер је његова уметност површна и занатска и то је срећа за г-цу Тези. Сачувала је душу. Душа јој пева кантилене вежно и пуним тоном, који је само виолини својствен. И ако местимице нема прегледности у облику комада који изводи, ипак она важи као уметница и њена младост извињава све, што ће са искуством сигурно да се изгуби. Програм је врло музикално пробрала.

Концерт је почела шедевром виолинске литературе -- концертом од П. Чајковског. Поред необично техничких тешкоћа, овај концерат је тешко и музикално извести. И заиста је уметник онај, који га добро изводи. Бескрајна кантилена I става, каква се само у широкој души руског песника — музичара Чајковског могла створити, — нашла је у г-ди Тези верног тумача. Утисак после ове тачке био је врло леп и г-ђица је морала да се појави и за аплауз захвали публици. Са пуно темперамента и полета извела је „Symphonie Espagnole“ од Лало-а. Spiccato у III ставу ове композиције било је тако савршено извођено, да јој се сваки слушалац морао дивити. Класично мирном Романсом у F-diu-у од Beethoven-а и неklasично — шареном рапсодијом *Airs bohémien*s од Сарасате завршила је г-ђица Тези свој концерат, који је у свима тачкама и увек био симпатичан и претстављао једно лепо уживање за нашу публику. На аплауз додала је Гавоту од Гесека и II став из концерта Чајковског.

Оркестар Краљеве Гарде је свирао увертиру за „Федру“ од Масне-а и Пијемонтске игре од Синигаље. Пратио је не увек са довољно осећања и пажње, јер је био местимично јак. Ово нарочито важи за дувалке. Са ретком музикалношћу и разумевањем пратила је г-ђа М. Бинички „Шпанску Симфонију“ и Гавоту од Гесека. Концертом је управљао г. Ст. Бинички.

Јован Зорко

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ

Serbische Dichter. — Übersetzt und eingeleitet von Otto Hauser. Weimar MCMXII — Недавно покренута библиотека у Вајмару „Aus fremden Gärten“, доноси у петој свесци песме српских песника у преводу г. Ото Хаузера.

Г. Ото Хаузер већ одавно преводи наше

песнице на немачки језик, и што су наше песме познате немачкој публици његова је заслуга. Сад је све те песме скупио, додао неке нове и издао књигу под горњим насловом. У збирци се налазе песме Лазе Костића, Војислава Илића, Јована Дучића и Светислава Стефановића. Пред песмама се налази предговор у коме Ото Хаузер даје летимичан преглед наше књижевности

од Бранка Радичевића, па до данас. Уа то долазе и биографије четири песника чије су песме ушле у ову збирку. Једна мала зачерка би се могла учинити преводницом, не на избору писаца, већ на потцењивању оних који нису ушли. Јер избор је ствар укуса и на томе му не може нико замерити. Али у предговору вели да су главни и најзватнији представници српске лирике ова четворица, чије песме налазе у збирци. Овим је нанета очигледна неправда Ђури Јакшићу, Змају, Милети Јакшићу, Ракићу Шантићу, јер ако њихове песме није укао у збирку, која ни у којем случају не претендује на критичку антологију, нема права да их потцењује, на рачун оних који су ушли у збирку.

Једна случајна омашка, која свакако није дошла из незнања. Над песмама Војислављевим стоји Јован Илић, исто тако и у садржају, док се у предговору свуд спомиње Војислав. Могле би се чинити зачерке и избору песама које су ушле, али стојећи на гледишту да је то ствар укуса, прелазимо преко тога.

Књига је врло укусног и елегантног издања. **D.**

Ђоровић на немачком. — *Bosnische Post*, немачки лист који излази у Сарајеву, доноси у 57. броју приповетку г. Светозара Ђоровића, *Хаџис Ефендија*, у немачком преводу.

Вал. — У Прагу је изашао први број поново покренутог омладинског листа *Вал*, као гласило хрватско-српске радикалне напредне омладине. Овај садањи Вал није никако наставак оног листа који је прошле године излазио у Загребу, сем имена он са њим нема никаквих других веза. Писац и идеје су такође друге. Људи који су сада око Вала, стоје на гледишту да је хрватски напредни покрет, политички покрет, али из разлога што присталице још не могу да створе своју политичку групу, они неће улазити у практичну политику. Задатак омладине окупљене око Вала јесте: да са свежом, неисцрпном енергијом младости и одушевљења, оружани теориским и практичним знањем и искуством запада, поведу нову борбу за велики циљ душевне слободе и народног уједињења. Лист неће потпомагати ни једну странку, већ само поједина њихова дела. Лист је врло добро уређен и има неколико добрих чланака. **D.**

Јетрве. — Наш сарадник г. Михајло Сретеновић дао је у штампу *Јетрве*, повећу причу из сеоског живота. Књига ће изићи ссам штампаних табака, а биће готова до половине априла ове године.

Зора. — Изгледа да ће Праг постати средиште садашњег омладинског покрета. Покрај Вала, у Прагу излази и Зора, која

је до сада излазила у Бечу. Зора налази као гласник хрватске и српске националне омладине. Задатак листа је национализам. Изнећемо овде неколико речи редакционог одбора, да би истакли њихову тенденцију. „Национализам, то хоћемо ми, ми хоћемо да под националну ваставу окупимо расуте силе, да образујемо националну војску.. Наш национализам није узани, ексклузиван, сепаратистички. Он није искључиво српски ни искључиво хрватски. Он је хрватски и српски, јер се сазива на једној идеји, која не трпи тесногрудости.. На нама је да стварајући заједничку српско-хрватску културу и заједничку српско-хрватску историју усвајањем једних идеала поспешимо и осећајно јединство народно..“

По садржају изгледа да ће се Зора врло мало бавити чистом књижевношћу, јер у првом броју њој је посвећен врло мали део.

НАУКА

Др. Владан Ђорђевић; Европа и Црна Гора. Свеска прва — Београд 1912.

Изашла је из штампе прва свеска овог најновијег дела Др. Владана Ђорђевића. Издање ове књиге је потпомогнуто из књижевног фонда Илије М. Коларца. Опширнији приказ ове књиге донећемо у једном од идућих бројева.

Др. Славко Шећеров. — *Неовитализам у садашњој биологији.* Београд 1912. — Прошле године је у *Делу* излазила ова студија г. Славка Шећерова. Сад је оштампана у засебну књигу.

УМЕТНОСТ

Карађорђевић споменик. — Г. Пашко Вучетић, чија је скица однела победу на конкуренцији за Карађорђевић споменик, довршио је сад своје дело и у мају месецу ове године ће споменик већ бити постављен на Калимегдану. О споменику су се веома похвално изразили неколико талијанских уметника и професора, који су имали прилике да га виде.

Изложба слика М. Голубовића. — У просторијама Грађанске Касине од 5 марта отворена је једна скромна јачка изложба радова М. Голубовића, студента сликарства у Москви. После завршених студија, у колико су оне то, у нашој сликарској школи, Голубовић је отишао у Москву где је провео једну годину и одакле се морао вратити због материјалних неприлика. Циљ ове изложбе је у првом реду да створи младом сликару могућности за даљи рад.

Пре свега треба рећи да на овој изложби има радова који нису јачки и који својом вредношћу улазе у уметност бар

кад је реч о нашем сликарству. *Портрети* *Др. Андре Николића, Мурата* и *портре број 36* својим цртежом који је довољно сигуран, бојама које имају доста лепих нијанса, прелива и слагања, и код којих је техника врло поуздана и доста самостална. Могу се рачунати у врло добре ствари. Нарочито портре Муратов има и живости боја и ваздуха, и што је код њега доста ретко, леп покрет, да би потпуно заузео лепо место и у једној великој изложби свршених уметника.

У опште у свима сликама готово увек је добар цртеж што чини да се врло често губи утисак тврдоће у бојама и недовољно довршена техника у неколиким сликама.

Сем поменутих портрета има и неколико добрих пејзажа од којих се највише истичу *Воденица* својим складом боја и изванредно прецизним цртежом, за тим *Букуља*, акварел *Мотив из Толчице*, *На ваши* и још неколико других.

И поред свих mana других слика ових неколико добрих ствари, добрих не само у смислу ђачких радова већ и иначе, дају вредност овој изложби и г. Голубовићу као сликару.

Б. П.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

Академија Наука. — На састанку Академије Науке од 7 ов месеца решено је да се из фонда пок. Пете К. Јанковића награде ови списи: 1.) Иван Баја, *Ферменти и физиологија* и 2.) Др. Светомир Ристић, *Основи Бошковићеве атомистике*. Први спис је награђен са 500 а други са 400 динара.

Х.

Српска Књижевна Задруга. — На састанку од 13. децембра 1911. год. према предлогу који је поднео секретар г. Павле Поповић, решено је да у XXI коло уђу ова дела: 1. П. П. Његош, *Краће песме* у редакцији М. Решетара, с предговором П. Поповића. 2. Јелена Ј. Димитријевић *Нове романе*. 3. М. Ц. Шапчанин *Савало*, у редакцији Д-р Јована Скерлића. 4. *Антологија хрватских приповедача*, у редакцији Др. Ђ. Шурјина. За остале три књиге остављено је да секретар поради на остварењу ових комбинација: 1.) Превод Stephenson, *Treasure island*; или A. de Vigny *Servitude et grandeur militaire*; или Тургењев *Ружин*, или X. Хајне *Пугописи*. 2. Песме М. Ракића или М. Јакшића. 3. Поуке: А. Стефановића, *Стара српска архитектура*; или Б. Поповић, *Вомарше*; или S. Reinach, *Apollo*.

